

ERDOĞAN'IN VE MERKEL'İN SURİYELİ MÜLTECİ KRİZİNE YAKLAŞIMLARI:LİDERLERİN ÖNCELİKLERİ VE UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

ERDOĞAN'S AND MERKEL'S APPROACHES TO THE SYRIAN REFUGEE CRISIS: A COMPARATIVE ANALYSIS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE PRIORITIES AND THE PRACTICES OF THE LEADERS

ALİ FAİK DEMİR* - YUSUF GÖKHAN ATAK**

ABSTRACT

This article analyses the policies pursued by the Chancellor of Germany, Angela Merkel as well as the President of Turkey, Recep Tayyip Erdoğan vis-à-vis the refugee crisis caused by the Syrian Civil War. The two leaders have become prominent political actors who conduct active policies by taking important steps at the national and international levels in the face of one of the most serious humanitarian crises in recent years. Both Erdoğan and Merkel opened the borders of their respective countries, albeit in different periods of time. As a consequence, Turkey has become the country that hosts the largest number of Syrian refugees in the world while Germany received the highest number of Syrian refugees, apart from the neighbouring countries of Syria. This article examines the driving factors behind the said open door policy of the two leaders. It aims at explaining the main policies conducted by Merkel and Erdoğan at the national and international levels and the key challenges for these policies as well as their impact on the relations between Turkey and Germany. Within this framework, this study argues that the policies pursued by the two leaders throughout this process are largely similar.

Keywords: Recep Tayyip Erdoğan, Angela Merkel, Syrian refugees, Turkey, Germany, open door policy.

ÖZ

Bu makale, Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriye İç Savaşı'nın neden olduğu mülteci krizine yönelik politikalarını incelemektedir. İki lider hem ulusal hem de uluslararası düzeyde attıkları adımlarla son yıllardaki en büyük insani meselelerden birisi karşısında öne çıkan siyasi figürler olmuştur. Hem Erdoğan hem de Merkel ülkelerinin kapılarını, süresi farklılık göstermekle birlikte, savaştan kaçan mültecilere açmış, bunun neticesinde Türkiye en çok Suriyeli mültecinin yaşadığı ülke haline gelirken, Almanya ise Suriye'ye komşu ülkeler dışında tutulduğunda en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke olmuştur. Bu makalede iki liderin "açık kapı" politikalarının ardındaki faktörler incelenecek, Merkel'in ve Erdoğan'ın mülteci krizine yönelik ulusal ve uluslararası alandaki temel politikaları ve bu politikaların karşılaştığı temel zorluklar açıklanacaktır. Ayrıca Merkel'in ve Erdoğan'ın mülteci meselesine yaklaşımlarının ve önceliklerinin iki ülke ilişkilerine yansımaları incelenecektir. Bu çerçevede, iki liderin süreç içerisinde takip ettiği politikaların birbiriyle benzerlik gösterdiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Recep Tayyip Erdoğan, Angela Merkel, Suriyeli mülteciler, Türkiye, Almanya, açık kapı politikası.

* Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, fdemir@gsu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8562-9080>

** Arş. Gör., Galatasaray Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ygatak@gsu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8070-8230>

Makale Atf Bilgisi: DEMİR Ali Faik, ATAK Yusuf Gökhan (2020). Erdoğan'ın ve Merkel'in Suriyeli Mülteci Krizine Yaklaşımları: Liderlerin Söylemleri ve Eylemleri Temelinde Karşılaştırmalı Analiz, *Avrasya Etüdleri*, 121-152.

Gönderim Tarihi: 26.12.2019 Kabul Tarihi: 12.05.2020

1. Giriş

Kitlesel göç hareketleri son yıllarda uluslararası gündemi meşgul eden başlıca konulardan birisi haline gelmiştir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği iletişim ve seyahat imkânları daha iyi ekonomik şartlarda hayatını sürdürmek isteyen insanların başka ülkelere göç etmesini kolaylaştırırken, kimi durumlarda da siyasi baskı veya iç savaş gibi etkenler büyük kitleleri iltica etmek zorunda bırakmaktadır. Bunun bir örneği de, 2011'den beri devam eden ve son yüzyılın en büyük insani dramlarından birisinin yaşanmasına neden olan Suriye'deki iç savaştır. Rejim ve muhalifler arasındaki mücadelede yüz binlerce kişi hayatını kaybederken, milyonlarca insan da yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalmış, bu çerçevede ya ülke içinde yerlerinden edilmiş ya da başka ülkelere sığınmıştır.

Bugün Türkiye en çok Suriyelinin sığındığı ülke konumundadır. Komşu ülkeler dışarıda tutulduğundaysa, en çok Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülke Almanya'dır. Avrupa Birliği'nin (AB) en büyük ekonomisine ve görece istikrarlı siyasi yapıya sahip ülkesi Almanya ile bölgesel bir güç konumundaki Türkiye, Suriye İç Savaşı'nın en önemli insani sonuçlarından birisi olan mülteci meselesi konusunda ve bu sorunun çözümüne yönelik çabalar bakımından öne çıkan ülkeler olmuştur. İki ülkenin bu soruna ilişkin yaklaşımlarında belirleyici faktörü siyasi liderlerinin tutumu teşkil etmiştir.

Bu çalışmada da, Türkiye ile Almanya'nın Suriyeli mülteci krizine yönelik yaklaşımları liderler perspektifinden ele alınacak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ve Şansölye Merkel'in mülteci politikaları karşılaştırılacaktır. Erdoğan ve Merkel, Suriyeli mülteciler konusunda hem iç politikada hem de uluslararası alanda önemli girişimlerde bulunmuş, milyonlarca insanın kaderini etkileyen "büyük" kararlar almış, dolayısıyla bu meselede dünya siyasetinde öne çıkan aktörler olmuştur.

Bu çerçevede, çalışmada üç temel soruya cevap aranmaya çalışılacaktır: Merkel'in ve Erdoğan'ın meseleye yönelik yaklaşımı ve izlediği politikalar ne ölçüde benzerlik göstermektedir? İki lider hangi zorluklarla karşılaşmış, uyguladığı politikalar Moralpolitik-Realpolitik ikilemi çerçevesinde nasıl bir dönüşüm sürecinden geçmiştir –ya da geçmiş midir-? Liderlerin mülteci sorununa yaklaşımları Türkiye-Almanya ilişkileri üzerinde ne tür bir etki yaratmıştır?

Bu sorulara cevap verebilmek için, çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, Merkel'in mülteci sorununa yaklaşımı üç ana başlık altında irdelenecek; sırasıyla bu yaklaşımın iç politikadaki yansımaları olan "Wir schaffen das"¹ politikasına, ardından AB boyutunu teşkil eden yük paylaşımı çağrısına, son olarak da

1 "Wir schaffen das" cümlesi "başaracağız" anlamı taşımaktadır.

ülke içinde ve uluslararası alanda karşılaştığı zorlukların başlangıçtaki pozisyonu üzerindeki etkisine değinilecektir. Benzer bir plan çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan Erdoğan'ın mülteci meselesine yaklaşımında da kullanılacak; Cumhurbaşkanının ülke içindeki girişimleri, ardından dışarıya dönük talep ve beklentileri, son olarak da bu çabalar karşısındaki direnç noktaları ve bunların Türk liderin pozisyonu üzerindeki etkisi değerlendirilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümündeysen, ilk iki bölümde incelenen veriler ışığında Erdoğan'ın ve Merkel'in mülteci politikalarının karşılaştırması yapılacaktır. Üçüncü bölümün alt başlıklarını teşkil eden bu kıyaslamaların ilk unsuru liderlerin politikalarının insani boyutu, ikincisiyse uluslararası alandaki mücadeleleri olacaktır. Ardından mülteci sorununun güvenlik ve ekonomi boyutlarının iki lider üzerinde ne tür bir baskı yarattığı açıklanacak, son olarak da tüm bu süreçte iki liderin izlediği politikaların Türkiye-Almanya ilişkileri üzerindeki etkisi incelenecektir.

2. Merkel'in Suriyeli Mülteci Meselesine Yaklaşımı

Angela Merkel'in mülteci politikasının iki ana düzlemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Alman liderin "Wir schaffen das" söylemiyle özdeşleşen, ülke içinde takip ettiği politikalarıdır. Almanya'nın çok sayıda mülteciyi kabul edebilecek kapasiteye sahip olduğu inancını taşıyan, ülkesinin sınırlarını belli bir süre zarfında Suriyeli mültecilere açan Merkel'in bu yaklaşımı aşağıda belirtildiği üzere çeşitli motivasyon ve gerekçelere dayanmaktadır. Alman liderin mülteci meselesindeki ikinci temel faaliyet alanıysa AB bünyesindeki girişimleridir. Merkel'in ülkesinden kaçan Suriyelilere yönelik çözüm arayışı ulusal düzeyle sınırlı kalmamış, AB düzleminde de mevkidaşlarını harekete geçirmeye çalışmıştır. Merkel'in hem iç politika hem de AB düzeyinde attığı adımlar ise beklenenin gerçekleşmediği ölçüde Moralpolitik'ten Realpolitik'e evrilmiştir.

2.1. "Wir schaffen das" Politikası

Merkel 31 Ağustos 2015'te Dresden'de ziyaret ettiği bir mülteci yerleşim bölgesinde göç sorunu konusundaki politikalarına karşı çıkan protestoculara "*geçmişte pek çok şey başardık, bunu da başarırız*" cevabını vermiş,² ilk kez burada dile getirdiği "Wir schaffen das" cümlesi mülteci politikasının sloganı haline gelmiştir. Ülkesinin 800.000 Suriyeli mülteciyi kabul edeceğini açıklayan Merkel, göç baskısı altındaki İtalya ve Yunanistan gibi sınır ülkeleriyle dayanışma içinde 24 Ağustos 2015'te

2 Die Bundesregierung, "Sommerpressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel", 31.08.2019, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pressekonferenzen/sommerpressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-848300>; Erişim: 9.10.2019

Dublin Kurallarını askıya almıştır.³ Alman lider, mülteci meselesine yönelik söz konusu tutumuna üç faktör üzerinden açıklama getirmiştir. Bunlar sırasıyla insani sorumluluk, diğer AB ülkelerini hareket geçirme arzusu ve son olarak mültecileri ülke ekonomisine faydalı olacak şekilde iş piyasasına dâhil etme arayışıdır.

Esasen 2015'te ülkesini terk eden yüz binlerce Suriyeli Avrupa'nın kapısına ulaştığında, hem Avrupa Birliği hem de Almanya hâlihazırda çeşitli sorunlarla mücadele etmekteydi. Birliğin parasal alandaki bütünleşmesini derinden sarsan Euro Krizi aynı zamanda üye ülkeler arasındaki ilişkileri etkilemiş, krizle mücadelede mali disiplini savunan Merkel, Birleşik Krallığın güçlü Başbakanı Margaret Thatcher gibi “demir leydi” şeklinde nitelendirilmiştir.⁴

Merkel'e yönelik “katı” lider yakıştırmasına neden olan en çarpıcı olaylardan biri Temmuz 2015'te, gençlerin katıldığı “Almanya'da iyi yaşam” başlıklı bir panelde Filistinli bir öğrenciyle yaşadığı tartışma olmuştur. Almanya'dan sınır dışı edilme ihtimali bulunduğunu belirten Filistinli sığınmacıya Merkel, herkesin Almanya'ya gelmek istemesi durumunda ülkesinin bunu kaldıramayacağını ve bazılarının ülkesine geri dönmesi gerektiği cevabını vermiştir.⁵ Bu cevap üzerine Filistinli öğrencinin ağlaması Alman kamuoyunda tartışma yaratmıştır. Twitter'da Almanların bir kısmı Merkel'i “soğuk”, “duygusuz” ve “empati yoksunu” bir lider olmakla suçlamış, Alman lider bir imaj-felaketi ile karşı karşıya kalmıştır.⁶

İlerleyen aylardaysa Merkel'in mülteci krizi karşısındaki tutumu, rüzgarı tersine döndürmüştür. Alman liderin bu tarihlerde ülkesinin kapısını mültecilere açması, yalnızca Almanya'da değil, dünya kamuoyunda da geniş yankı uyandırmıştır. Time dergisi Merkel'i mülteci politikası nedeniyle “Yılın Kişisi” ödülüne layık görürken,⁷ Nobel Barış Ödülü'nün Merkel'e verilmesi gerektiğini savunan yorumlar da ortaya atılmıştır.⁸

Öte yandan, Şansölye'nin mültecilere kapıları açması, barınma ve sosyal hizmetler gibi konularda altyapı eksikliğinin giderilmesini gerektirmiş, Almanya bütçesine kayda değer ek maliyet getirmiştir. Buna karşın Merkel, insani değerler

3 “Deutschland setzt Dublin-Verfahren für Syrer aus”, *Deutsche Welle*, 25.08.2019, <https://www.dw.com/de/deutschland-setzt-dublin-verfahren-f%C3%BCr-syrer-aus/a-18671298>; Erişim: 29.08.2019

4 “The iron Frau: Angela Merkel”, *Independent*, 12.04.2010, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-iron-frau-angela-merkel-1941814.html>; Erişim: 14.10.2019

5 “Angela Merkel attacked over crying refugee girl”, *BBC*, 17.07.2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33555619>; Erişim: 3.10.2019

6 Robin Alexander, *Die Getriebenen: Merkel und die Flüchtlingspolitik: Report aus dem Innern der Macht*, Siedler, 2017, s.32.

7 Karl Vick, Simon Shuster, “Person of the Year: Chancellor of the Free World”, *TIME*, 2015, <https://time.com/time-person-of-the-year-2015-angela-merkel/>; Erişim: 13.10.2019

8 Leonid Bershidsky, “Merkel Should Win the Nobel Peace Prize”, *Bloomberg*, 6.10.2015, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2015-10-06/angela-merkel-should-win-the-nobel-peace-prize>; Erişim: 2.9.2019

çerçevesinde ülkesinin bu fedakârlığı göstermesi gerektiğini savunmuştur. Eylül ayında yaptığı bir konuşmada, Alman Anayasası'nın insanlık onurunun dokunulmazlığına ilişkin birinci maddesine atıfta bulunan Merkel, çok sayıda insanı ülkelere kabul etmeleri, ayrıca bu insanların Almanya'da kalma hakları olduğu için de ülkeye entegre etmeleri gerektiğini açıklamıştır.⁹ Alman lider aynı zamanda, ülkelerinden kaçan Suriyelilere yönelik politikasını Hıristiyanlığa da atıf yaparak açıklamaya çalışmıştır. İnsanlık onurunun Hıristiyanlığın köklü bir değeri olduğunu söyleyen Merkel, muhtaç durumdaki insanlara korunma sağlanmasının her ülkenin sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir.¹⁰

Merkel insani değerleri ön plana çıkartırken, Almanya'nın diğer ülkelere, özellikle AB üye ülkelere örnek olması amacını da taşımıştır. Bundestağ'taki hitabında Almanya'nın mülteci sorunu konusunda liderlik yapması gerektiğini belirten Şansölye, bu tutumun ortak Avrupa çözümünün yegâne yolu olduğunu savunmuştur.¹¹ Dolayısıyla, Merkel ülkesinin mültecileri kabul etmesiyle diğer AB üyesi ülkelere model olmasını ve onları bu şekilde harekete geçirmeyi hedeflemiştir.¹²

İç politikada mültecilere yönelik yaklaşımını gerekçelendirirken, Merkel'in öne sürdüğü tezlerden birisi de ekonomik fayda olmuştur. Zira Merkel göçmenlerin Almanca öğrenerek ülkeye uyum sağlamaları durumunda uzun vadede bunun Alman ekonomisine de faydalı olacağını ileri sürmüştür.¹³ Bu çerçevede, mültecilerin iş piyasasına katılımı için iş çevreleriyle görüşmeler gerçekleştirmiş, Alman endüstrisi de buna sıcak yaklaşmıştır. Siemens mülteciler için bir staj programı başlatırken, Daimler CEO'su mültecilerin çoğunun genç, iyi eğitilmiş ve yüksek derecede motivasyon sahibi olduğunu, kendilerinin tam da bu profilde insan aradığını açıklamıştır.¹⁴ Dolayısıyla, Almanya mültecilere kapısını açan ve onlara imkânlar sunan bir ülke rolü üstlenmiştir.

2.2. Mülteci Sorunu Bağlamında Merkel'in Avrupa Birliği Politikası

AB üye ülkeleri, yakın çevresindeki en büyük krizlerden birisi olan Suriye İç Savaşı'na ilişkin tek ses olma başarısını gösterememiş, çıkarları kimi durumlarda

9 Die Bundeskanzlerin, "Wir brauchen eine faire Lastenverteilung", 11.9.2015, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/wir-brauchen-eine-faire-lastenverteilung-419726>; Erişim: 4.10.2019

10 Die Bundeskanzlerin, "Merkel würdigt Schweizer Flüchtlingspolitik", 3.9.2015, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/merkel-wuerdigt-schweizer-fluechtlingspolitik-604834>; Erişim: 7.8.2019

11 Die Bundeskanzlerin, "Bundesregierung legt Gesamtkonzept vor", 7.9.2015, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bundesregierung-legt-gesamtkonzept-vor-419712>; Erişim: 6.8.2019

12 Matthew Karnitschnig, "How Merkel broke the EU", *Politico*, 28.6.2018, <https://www.politico.eu/article/germany-broke-the-eu-migration-crisis-refugees/>; Erişim: 12.9.2019

13 "Sommerpressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel", *Ibid*.

14 Jena McGregor, "What business leaders are doing about the refugee crisis", *Washington Post*, 8.9.2015, <https://www.washingtonpost.com/news/on-leadership/wp/2015/09/08/what-business-leaders-are-doing-about-the-refugee-crisis/>; Erişim: 13.9.2019

örtüşmeyen üye ülkeler birbiriyle uyuşmayan politikalar takip etmiştir.¹⁵ AB içindeki bu bölünme mülteci meselesi karşısında daha da derinleşmiş, Birlik bir yandan Merkel önderliğindeki yükün üye ülkeler arasında paylaştırılmasını savunan, diğer yandan hiçbir suretle mülteci almayacağını ilan eden Vişegrad Grubu ülkeleri¹⁶ arasında iki bloğa bölünmüştür.

Mülteci krizi Almanya'dan öte AB için ortak bir mesele teşkil ettiğinden, Merkel de tüm üye ülkeleri bir araya getirecek bir "AB çözümü" arayışına girişmiştir. Alman liderin bu süreçteki AB politikası incelendiğinde, birbiriyle bağlantılı üç ana unsurun öne çıktığı görülmektedir: değerler, sorumluluk paylaşımı ve liderlik.

Merkel tıpkı Almanya'nın savaştan kaçan mültecilere kucak açmasının insani bir görev olduğunu savunduğu gibi, AB'nin de kurucu değerleri çerçevesinde mültecileri yüzüstü bırakmaması gerektiğini öne sürmüştür. Avrupa Parlamentosu'nda 7 Ekim 2015'te yaptığı konuşmada, üye ülkelere sığınan mülteciler için gerekli insani standartların sunulması ve muhtaç durumdaki bu insanlara saygıyla yaklaşılması gerektiğini savunan Merkel, bunun insan onuru, hoşgörü, azınlıklara saygı gibi Birliğin temel antlaşmalarında yer alan kurucu değerleriyle bağlantılı olduğunu dile getirmiştir.¹⁷

Merkel'in soruna AB değerleri çerçevesinde yaklaşılması çağırısı, özellikle göç karşıtı Vişegrad Grubu liderlerinin söylemlerine cevap niteliği taşımaktadır. Zira Polonya'da Ekim 2015'te iktidara gelen Hukuk ve Adalet Partisi lideri Kaczynski, yakın tarihteki seçim kampanyasında yaptığı bir açıklamada, mültecilerin Avrupa'da uzun süredir görülmeyen çeşitli "parazitleri" taşıdığını, bunun da kendileri için bir tehlike teşkil ettiğini söylemiştir.¹⁸ Geçmişte Naziler döneminde çıkarılan Stürmer gazetesinde Yahudiler için kullanılan ifadelerle benzerlik gösteren bu açıklama,¹⁹ Polonya hükümeti için mülteci kabul edilmemesi için bir gerekçe olarak sunulmuştur.

Avrupa'nın Hristiyan kültürüne sahip olduğunu ileri süren Macaristan Başbakanı Orban da, Hristiyan temel değerlerin korunması gerektiğini ve Avrupa'nın

15 Örneğin, AB üye ülkelerinin Esad Rejimi'ne ilişkin fikir ayrılığı konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Anchal Vohra, "Europe Doesn't Even Agree on Assad Anymore", *Foreign Policy*, 8.3.2019, <https://foreignpolicy.com/2019/03/08/europe-doesnt-even-agree-on-assad-anymore/>; Erişim: 10.12.2019

16 Vişegrad Grubu ülkeleri Polonya, Çekya, Macaristan ve Slovakya'yı kapsamaktadır.

17 Die Bundeskanzlerin, "Rede von Bundeskanzlerin Merkel am 7. Oktober 2015 vor dem Europäischen Parlament", 7.10.2015, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-am-7-oktober-2015-vor-dem-europaeischen-parlament-475792>; Erişim: 16.10.2019

18 "Migrants carry 'parasites and protozoa,' warns Polish opposition leader", *Politico*, 14.10.2015, <https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/>; Erişim: 7.9.2019

19 "Mülteci karşıtı propaganda ve aşırı sağ", *Aljazeera Türk*, 20.9.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/multeci-karsiti-propaganda-ve-asiri-sag/>; Erişim: 22.10.2019

paralel bir topluma ihtiyacı bulunmadığını dile getirmiştir.²⁰ Benzer şekilde, Slovakya hükümeti yalnızca Hıristiyan mültecilerin kabul edileceğini açıklamıştır.²¹ Çekya Devlet Başkanı Milos Zeman ise Avrupa'ya yönelik mülteci akınının spon-tane bir hareket değil, örgütlü bir istila olduğunu savunmuştur.²² Dolayısıyla, bazı AB liderleri mülteci sorununu kamu sağlığına yönelik risk ya da kültürel erozyonla ilişkilendirirken, Merkel'in kurucu değerlere riayet söylemi ve meseleye yaklaşımını bunun üzerine inşa etmesi dikkat çekicidir.

Sorumluluk paylaşımı, mülteci krizi karşısında Alman liderin AB kapsamındaki politikasının ikinci unsurunu teşkil etmektedir. Merkel, ne Almanya'nın ne göçmenlerin ilk giriş yaptığı AB üye ülkelerinin sorunla tek başına başa çıkamayacağını, bu yüzden tüm ülkelerin elini taşın altına koyması gerektiğini savunmuştur. Ortak sorun karşısında ortak mücadele ve çözüme ihtiyaç duyulduğuna inanan Merkel, yükün tüm üye ülkeler arasında paylaştırılmasını ideal yöntem olarak belirlemiştir.

Göç sorunu büyük çapta bir krize dönüşmeden dahi, 18 Haziran 2015'te yaptığı konuşmada Merkel, Avrupa'daki sığınmacıların dörtte üçünün yalnızca beş üye ülke tarafından kabul edilmesini eleştirmiş; tüm üye ülkelerin belli ölçülerde mülteci kabul etmesini hem bir sorumluluk, hem de AB'nin dayanışma ilkesinin bir gereği olarak nitelendirmiştir.²³ İlerleyen aylarda da gerek Merkel'in Fransa, Finlandiya, İsveç, İspanya gibi ülkelerdeki mevkidaşlarıyla yaptığı görüşmelerde, gerek AB-Balkan Zirvesi gibi çok taraflı platformlarda, gerekse Avrupa Parlamentosu ya da Alman Federal Meclisi'nde mülteci krizine ilişkin yaptığı konuşmaların tamamında dayanışmanın ve yük paylaşımının gerekli olduğu, bu yolla krizin üstesinden gelinebileceği vurgusu ön plana çıkmıştır.²⁴

Merkel'in dayanışma çağrısının AB nezdindeki somut karşılığı Eylül 2015'te Avrupa Komisyonu'nun önerisi üzerine Konsey tarafından kabul edilen kararlar olmuştur. Söz konusu kararlar toplamda 160.000 mültecinin üye ülkeler arasında

20 "Hungary's Orban tells Germany: 'You wanted the migrants, we didn't'", *Deutsche Welle*, 1.8.2018, <https://www.dw.com/en/hungarys-orban-tells-germany-you-wanted-the-migrants-we-didnt/a-42065012>; Erişim: 14.10.2019

21 "Migrants crisis: Slovakia 'will only accept Christians'", *BBC*, 19.8.2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33986738>; Erişim: 22.10.2019

22 Shehab Khan, "Refugees coming to Europe an 'organised invasion', says Czech President Milos Zeman", *Independent*, 27.12.2015, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugees-coming-to-europe-an-organised-invasion-says-czech-president-a6787286.html>; Erişim: 14.10.2019

23 Die Bundeskanzlerin, "Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel", 18.6.2019, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/regierungserklaerung-von-bundeskanzlerin-merkel-798908>; Erişim: 29.8.2019

24 Almanya Başbakanlığının resmi sayfasında yer alan ilgili görüşmelere ve hitaplara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.bundeskanzlerin.de>

nüfus ve gayri safi yurt içi hasıla gibi veriler temelinde orantısal olarak paylaşılmasını öngörmüştür.²⁵

Biri Akdeniz diğeri Ege üzerinden yoğun göç baskısı altında kalan Yunanistan'ın ve İtalya'nın yükünü hafifletmek, bu kararların alınmasındaki temel hedef olmuştur. Birliğin en büyük nüfusuna ve ekonomisine sahip ülke olması neticesinde Almanya'nın, bu kararlara göre en çok mülteci kabul edecek ülke olması öngörülmüştür. Buna karşın, kota sistemi Merkel'in sorumluluk paylaşımı talebine cevap verdiği için üye ülkeler arasında en çok da Almanya tarafından desteklenmiştir. Konsey'de söz konusu kararların kabul edilmesi için diğer AB üye ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyan Almanya Şansölyesi, yeterli çoğunluğun sağlanması için Avrupa'daki mevkidaşları nezdinde görüşmeler gerçekleştirmiştir.²⁶ Dolayısıyla, tıpkı Euro krizinde olduğu gibi Birliği derinden etkileyen bir ortak kriz karşısında Merkel, çözüm için inisiyatif alan, öneriler sunan ve önerilerin hayata geçmesi için mücadele veren lider rolünü üstlenmiştir.

2.3. Moralpolitik'ten Realpolitik'e Merkel'in Mülteci Politikasındaki Dönüşüm

Merkel'in "Wir schaffen das" politikası ve eş anlı olarak AB düzeyinde yük paylaşımını öngören zorunlu kota sistemini hayata geçirme girişimleri çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Alman liderin söz konusu mülteci politikasına karşı bir yandan iç politikada, diğer yandan bazı Avrupalı mevkidaşlarında dozu giderek artan hoşnutsuzluk, 2015'in son aylarında yaşanan ve mülteci sorununu Almanya'nın birincil gündemi haline getiren bazı olaylarla birleşince, Merkel mülteci politikasını gözden geçirmek durumunda kalmıştır.

"Wir schaffen das" politikasının iç politikadaki yansımaları ele alındığında, 2015'te yüzbinlerce mültecinin Almanya sınırından giriş yapmasının yerel idareleri hazırlıksız yakaladığı görülmüştür. Bir yandan belediyeler lojistik kapasitelerinin sınırlarına ulaşırken, diğer yandan da hemen hiçbir kontrol yapılmadan ülkeye giriş yapan mülteciler için yürütülen idari işlemler ve kayıt süreçleri oldukça yavaş ilerlemiştir.²⁷

25 Daha fazla bilgi için bkz. Council of the European Union, "Resolution of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on relocating from Greece and Italy 40 000 persons in clear need of international protection", *Consilium*, 14.9.2015. Ayrıca bkz. Council of the European Union, "Council Decision establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece", *Consilium*, 22.9.2015

26 Ian Traynor, "Germany presses for quota system for EU migrant distribution", *The Guardian*, 29.4.2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/29/germany-quota-system-eu-migrant-distribution>; Erişim: 3.10.2019

27 Isabell Hoffmann, "Europe's Reluctant Leader", *Newpolitik*, 1.9.2016, <https://www.bfna.org/research/europes-reluctant-leader/>; Erişim: 1.10.2019

Esasen Almanya'daki bazı belediyeler 2015'teki göçmen akınından önce dahi mülteciler için barınacak yer tahsis etme konusunda zorluklar yaşamıştır. 2014'te bazı mülteciler Hamburg'da ıskartaya çıkartılmış yolcu gemilerine yerleştirilmişken; Berlin, Karlsruhe ve Köln gibi büyük şehirlerde de yerel idareler otel kiralama, terkedilmiş durumdaki eski kamu binalarını yeniden kullanıma açma gibi yöntemlerle özellikle Orta Doğu'dan gelen mültecilere barınma sağlamaya çalışmıştır.²⁸ Hal böyleyken, 2015'te yüzbinlerce yeni mültecinin ülkeye alınması kaçınılmaz olarak tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu tablo karşısında, birbirinden çok farklı siyasi pozisyona sahip olan çeşitli gruplar kimi zaman kapasite, kimi zamansa kimlik ya da güvenlik gibi gerekçelerle mültecilerin kabulüne ilişkin çekincelerini giderek daha yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır.

Merkel'in "*iltica hakkının üst sınırı yoktur*" söylemine, dönemin Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck "*kalbimiz büyük olsa da kapasitemiz sınırlı*" sözleriyle cevap vermiştir.²⁹ Şansölye'nin "açık kapı" politikasına ülke içinde en büyük eleştiriyi getiren kesimlerden birisiyse, koalisyon ortağı ve "kardeş partisi" Hıristiyan Sosyal Birlik Partisi (CSU) olmuştur. Bu partinin söz konusu süreçte güçlü bir mülteci karşıtı tutum izlemesinde iki ana faktör rol oynamıştır. Bunlardan ilki, Hıristiyanlık kimliğinin muhafazasına yönelik partinin genel siyasi yönelimiyle ilintiliyken, CSU'nun faaliyet gösterdiği Baviera Eyaleti'nin göçmen akınından en çok etkilenen bölgelerden birisi olması ikinci faktör olarak öne çıkmıştır.

Bu kapsamda CSU lideri ve dönemin Baviera Eyaleti Başbakanı Horst Seehofer, defaatle ülke sınırlarının korunması ve mülteci kabulüne yönelik belli limitlerin getirilmesi çağrısında bulunurken, Merkel'in bu konudaki yaklaşımını sert şekilde eleştirmiştir. Hatta Eylül 2015'te 200.000'i aşkın mültecinin Baviera bölgesinden giriş yapması karşısında Seehofer, Şansölye'nin mülteci politikasına ilişkin Federal Anayasa Mahkemesi'ne şikayette bulunacağı açıklamasını yapmıştır.³⁰

Merkel'in mülteci politikasına karşı iç politikadakinine paralel biçimde Avrupa'da da muhalefet giderek artmıştır. AB değerlerinin savunulmasına ve ortak sorumluluk kapsamında yük paylaşımına yönelik çağrılar bazı üye ülke liderlerinden karşılık bulmamıştır. Merkel'in söz konusu yaklaşımına en büyük itirazı getiren ülkeler Vişegrad Dörtlüsü olmuştur. Özellikle Almanya'nın savunuculuğunda AB Konseyi'nde kabul edilen kota kararları, Vişegrad ülkelerinin liderleri tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. Üye ülkelerin bakanlarını bir araya getiren

28 "German cities lack accommodation for refugees", *Deutsche Welle*, 14.8.2014, <https://www.dw.com/en/german-cities-lack-accommodation-for-refugees/a-17853227>; Erişim: 7.10.2019

29 "Unsere Möglichkeiten sind endlich", *Zeit Online*, 27.9.2015, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-09/joachim-gauck-rede-fluechtlinge-aufnahme-begrenzt>; Erişim: 2.11.2019

30 Stefan Aust, Claus Christian Malzahn, Thomas Vitzthum, "Es sind zu viele", *Welt*, 11.10.2015, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article147449994/Es-sind-zu-viele.html>; Erişim: 22.8.2019

Konsej'de söz konusu kararlar oybirliği yerine oyçokluğuyla alınırken, bu oylamalarda Macaristan, Çekya ve Slovakya gibi ülkelerin hayır oyu vermesi kararların önlenmesi için yeterli olmamıştır. Öte yandan, AB tarihinde emsaline ender rastlanır şekilde, AB kurumları tarafından kabul edilen bu kararlar kimi üye ülkelerde çeşitli gerekçelerle uygulanmamıştır.

Kararın kabul edilmesinin ardından Slovakya Başbakanı Robert Fico kota sisteminin ülkesinde uygulanmayacağını ilan etmiş,³¹ Polonya'da iktidara gelen Kaczynski de Avrupa'yı mültecilere açanın kendileri değil Merkel olduğunu, dolayısıyla sonuçlarına katlanması gerekenin de Almanya ve Merkel olduğunu söylemiştir.³² Macaristan Başbakanı Orban ise, Merkel'in mülteci meselesinde AB değerlerine yaptığı vurguya atıfla, Almanya Şansölyesini "ahlaki emperyalizm" yapmakla itham etmiştir.³³ Genel itibariyle, Vişegrad ülkelerinin liderleri Merkel'i takip ettiği politikalarla mülteci sorununu daha büyük bir açmaza dönüştürmekle suçlamıştır. Dolayısıyla, kimi AB üye ülkelerinde göçmen karşıtlığıyla paralel biçimde "Merkel karşıtlığı" da baş göstermeye başlamıştır.

Merkel'in mülteci krizine çözüm için AB içinde üstlendiği liderlik böylesine bir dirençle karşı karşıya kalırken, başlangıçta Alman Şansölyesine yakın duran kimi üye ülke liderleri de zaman içinde tutumunu değiştirmek durumunda kalmıştır. Bu noktada, 13 Kasım 2015 tarihinde Paris'te yaşanan terör saldırıları bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu saldırıların ardından Avrupa kamuoyunda İslam karşıtlığı ve mültecilere yönelik güvensizlik yükselişe geçerken,³⁴ siyasi liderler güvenlik odaklı ve sınırların korunmasını hedefleyen politikaları öne çıkarmak durumunda kalmıştır.

Alman kamuoyunda da Paris saldırıları büyük yankı uyandırırken, mültecilerin sayısının giderek artmasıyla Merkel'in izlediği politikalar daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. Özellikle 2015-2016 yılbaşı gecesinde Köln'de meydana gelen toplu taciz olayları bir nevi infial yaratırken,³⁵ göçmen karşıtlığı bakımından Paris

31 "Slovak PM Fico: migrant quotas will not happen on my watch", *Reuters*, 22.9.2015, <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-slovakia/slovak-pm-fico-migrant-quotas-will-not-happen-on-my-watch-idUSKCNORM24920150922>; Erişim: 25.10.2019

32 "Poland's Kaczynski blames Merkel for EU's migration issues", *Reuters*, 15.5.2017, <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-poland/polands-kaczynski-blames-merkel-for-eus-migration-issues-idUSKCN18G0RC>; Erişim: 14.10.2019

33 "Orban kritisiert Merkels moralischen Imperialismus", *Deutsche Welle*, 23.9.2019, <https://www.dw.com/en/hungarys-orban-criticizes-merkels-moral-imperialism/a-18736240>; Erişim: 12.11.2019

34 "Europe anti-refugee rhetoric swells after Paris attacks", *Al Jazeera English*, 16.11.2015, <https://www.aljazeera.com/news/2015/11/europe-anti-refugee-rhetoric-paris-attacks-151116205423294.html>; Erişim: 20.11.2019

35 "Merkel under pressure as public outrage over Cologne attacks grows", *Financial Times*, 10.1.2016, <https://www.ft.com/content/e57d527e-b796-11e5-bf7e-8a339b6f2164>; Erişim: 10.11.2019

saldırılarının Avrupa ölçeğinde meydana getirdiği etkinin benzerine bu kez Almanya'da neden olmuştur.

Olayların ardından Merkel, sığınmacıların geri gönderilmesine ilişkin daha sert önlemler alınmasını destekleyeceğini açıklarken, PEGIDA gibi aşırı sağcı ve İslam karşıtı gruplar ülke çapında protesto gösterileri düzenleyerek Merkel üzerindeki baskıyı arttırmıştır.³⁶ Göçmen karşıtlığını hükümete yönelik eleştirilerinin merkezine oturtan Almanya için Alternatif Partisi de (AfD) Köln'deki olayların neticesinde popüleritesini artırma fırsatı yakalamıştır. Merkel'in Temmuz 2015'te %70'lere yakın olan destek oranıysa Kasım ayında %50'lere, Köln'deki saldırının ardından %50'nin de altına düşmüştür.³⁷ Benzer şekilde, bir başka kamuoyu yoklamasında Alman halkının %81'i hükümetin mülteci sorununu idaresini başarısız bulduğunu belirtmiştir.³⁸

Bir yandan mülteci politikasının iç politikadaki bahsi geçen olumsuz yansımaları diğer yandan da krize kota yoluyla AB düzeyinde çözüm bulma gayretlerinin başarısızlığa uğraması, Merkel'i zorlu bir sürecin içine sokmuştur. Başlangıçta takip ettiği politikaları değiştirmek ve yeni bir yol izlemek durumunda kalan Merkel "açık kapı" politikasını terk etmiş, ayrıca Irak ve Suriye'den gelen mültecilerin, bu bölgelerde barış sağlandıktan sonra ülkelerine geri dönmeleri gerektiğini açıklamıştır.³⁹

AB düzeyindeki çabalarının yetersiz kalması üzerine Merkel dikkatini Türkiye'ye çevirmiş, değerler-çıkartlar ikileminde ağırlığı bu kez ikincisine vererek Türkiye'yle AB arasında 18 Mart 2016'da somutlaşan göç mutabakatının mimarı olmuştur. Bu mutabakat taşıdığı bazı hükümler nedeniyle AB değerlerini ihlal etmekle suçlanırken, kimi çevrelerce de mülteci sorununun üçüncü bir ülke üzerine yıkılması olarak yorumlanmıştır. Tüm bu sürecin neticesinde Merkel'in geldiği nokta, Steinhude kasabasında yaptığı bir hitapta kendisini en yalın haliyle göstermiştir: "*Almanlar savaştan kaçan yüzbinlerce sığınmacıya gösterdiği sıcak karşılama için kendileriyle gurur duymalıdır. Ama 2015'tekine benzer şeyler bir daha asla yaşanmaz ve yaşanmamalıdır.*"⁴⁰

36 Jamie Grierson, Kate Connolly, "Merkel to back stricter rules for migrants after Cologne attacks", *The Guardian*, 9.1.2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/09/cologne-attacks-merkel-mulls-faster-deportation-for-migrant-criminals>; Erişim: 2.9.2019

37 "Merkel's approval ratings improve", *Deutsche Welle*, 1.3.2016, <https://www.dw.com/en/merkels-approval-ratings-improve/a-19083943>; Erişim: 24.10.2019

38 "Could Europe's refugee crisis be the undoing of Angela Merkel?", *Washington Post*, 4.2.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/could-europes-refugee-crisis-be-the-undoing-of-angela-merkel/2016/02/03/182cc0d2-c9bd-11e5-b9ab-26591104bb19_story.html; Erişim: 7.11.2019

39 Ibid.

40 "Merkel and the refugees: How German leader emerged from a political abyss", *Reuters*, 10.9.2017, <https://www.reuters.com/article/us-germany-election-refugees/merkel-and-the-refugees-how-german-leader-emerged-from-a-political-abyss-idUSKCN1BL09K>; Erişim: 19.10.2019

3. Recep Tayyip Erdoğan'ın Suriyeli Mülteci Meselesine Yaklaşımı

Almanya Şansölyesi'nin Suriyeli mülteci sorununa ilişkin tutumuyla benzer şekilde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu konuya yaklaşımını üç boyut üzerinden irdelemek mümkündür. Bu bağlamda, öncelikle Türk liderin "açık kapı" politikasının ardındaki belirleyici faktörler ve ülke içinde takip ettiği politikalar ele alınmalıdır. İkinci olarak, Erdoğan'ın bu meseleye ilişkin uluslararası alandaki faaliyetleri üzerinde durulmalı, son olarak da iç ve dış politikadaki girişimlerinin hangi zorluklarla karşı karşıya kaldığı incelenmelidir.

3.1. Suriyeli Mültecilere Yönelik "Açık Kapı" Politikası

Suriye İç Savaşı, mülteci meselesi bağlamında en çok komşu ülkeler üzerinde etkisini hissettirmiştir. Çatışmaların şiddetlenmesiyle birlikte milyonlarca Suriyeli ülkesini terk ederek Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi komşu ülkelere sığınmıştır. Türkiye, İç Savaş'ın patlak verdiği 2011'den itibaren Suriyelilerin ülkesine giriş yapmasına müsaade etmiş, bunun neticesinde Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 2019 sonu itibarıyla 3,6 milyona ulaşmıştır.⁴¹ Erdoğan'ın Suriyelilere yönelik bu "açık kapı" politikasında öne çıkardığı unsurlarsa, insani değerler ile ensarlık olmuştur.

Türkiye'nin milyonlarca Suriyeliyi ülkesine kabul ederek barınma, sosyal hizmetler ve uyum politikaları için milyarlarca dolarlık bir harcama yüklenmesi, esasen Türkiye'nin son yıllardaki insani diplomasi uygulamalarının önemli bir halkasını teşkil etmektedir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde insani diplomasi Türk dış politikasının ana eksenlerinden birisi haline gelmiş, Türkiye krizler karşısında muhtaç durumdakilere yardım eli uzatan ülke rolünü üstlenmiştir. Zira 2007'de 2. Erdoğan Hükümeti'nin programında ilk kez insani yardımlara bir hükümet programında yer verilmiştir.⁴²

Bu kapsamda, Türkiye yalnızca yakın çevresi değil, dünyanın çeşitli bölgelerinde doğal afet ya da çatışmalardan etkilenen kişilere daha aktif şekilde yardımda bulunmuştur. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, Suriye'de İç Savaş'ın başladığı 2011'de, görece uzak bir coğrafya olan Somali'de yaşanan insani krizdir. Afrika Boynuzunda 10 milyonun üzerinde kişinin yardıma muhtaç durumda olduğu ve büyük bir insani felaketin yaşandığı dönemde, Türkiye hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları vesilesiyle halk nezdinde seferberlik ilan etmiş ve Somali halkının bu krizden en az zararla çıkabilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Bu

41 Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdare Genel Müdürlüğü, "Geçici Koruma", 12.12.2019, <https://www.govc.gov.tr/gecici-koruma5638>; Erişim: 17.12.2019

42 "Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri", Cilt 10 (11 Ocak 1999-), *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları*, Hazırlayanlar: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, 2013, s.8247.

geniş çaplı yardım kampanyasının liderliğini ise, dönemin Başbakanı Erdoğan yürütmüştür. 2011'de Recep Tayyip Erdoğan tarafından Somali'ye yaklaşık yirmi yıldır Başbakan düzeyinde yapılan ilk ziyaret, uluslararası kamuoyunun dikkatini bölgede yaşanan krize çekmeyi amaçlamıştır.⁴³

Somali örneğinde görüldüğü üzere, Erdoğan insani krizler karşısında somut adımlar atan ve aktif politika yürütülmesini tercih eden bir lider rolü üstlenmiştir. Bu anlayış Suriyeli mülteci krizinde de kendisini göstermiş, Erdoğan'ın konuşmalarında "açık kapı" politikası insani gerekçelere dayandırılmıştır: "*Türkiye, tarih boyunca hiçbir ayırım yapmadan, zulüm, baskı ve şiddetten kaçan mazlumlara sahip çıkmış bir ülkedir. Suriye ve Irak'ta yaşanan krizler karşısında ülkemizin sergilediği vicdani tavır, milletimizin alicenaplığını, yardımseverliğini ve insani değerlere bağlılığını bir kez daha tüm dünyaya göstermiştir*".⁴⁴

"Açık kapı" politikasının gerekçelendirilmesinde Erdoğan tarafından sıklıkla referans yapılan bir diğer unsurda ensarlıktır. Cumhurbaşkanı İslamiyet'in ilk yıllarına ve hicret olgusuna atıfta bulunarak Suriyelilere kucak açılmasına dini etkenlerle de açıklama getirmiştir: "*Bizim Peygamberimiz muhacirdi, unutmayın. Medine Müslümanları ensardı. Şimdi Allah bizlere ensar olmayı nasip etti. Bombalardan kaçan Suriyeli kardeşlerimize de muhacir olmayı nasip etti. [...] Biz bunun idraki içerisindeyiz*".⁴⁵ Suriyeli mültecilere yönelik ensarlık ve muhacirlik perspektifi Cumhurbaşkanı tarafından özellikle Güneydoğu bölgesine yaptığı ziyaretlerde dile getirilmiş, Erdoğan; Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay gibi Suriyeli mülteci oranının yüksek olduğu illerde bu bölge halkının ensarlık yaptığını ifade etmiştir.⁴⁶

Türkiye'de bulunan Suriyelilere ilişkin ele alınması gereken bir diğer önemli unsurda bu kişilerin hukuki statüsüdür. Mültecilik statüsünün kapsamını ve bu statüyü haiz kişilerin sahip olduğu hakları ortaya koyan iki temel uluslararası metin bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'yken, diğeri bu Sözleşme'ye ek niteliğindeki 1967 tarihli New York Protokolüdür. Türkiye 1951 tarihli Sözleşme'ye

43 Mehmet Özkan, "Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası", *SETA Yayınları*, No:40, 2014, s.83.

44 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Dünya Mülteciler Günü Mesajı", 20.6.2016, <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/94588/dunya-multeciler-gunu-mesaji>; Erişim: 12.9.2019

45 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Mevlid-i Nebi Haftası Açılış Programında Yaptıkları Konuşma", 8.11.2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/112499/mevlid-i-nebi-haftasi-acilis-programinda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 27.11.2019

46 Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Gaziantep'te toplu açılış ve temel atma töreni vesilesiyle yaptığı bir konuşma için bakınız: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Gazilik Unvanını Ziyadesiyle Hak Eden Antep, Bugün de Zor Durumdaki Kardeşlerine Sahip Çıkararak Ensar Unvanını Alıyor", 7.3.2015, <https://tccb.gov.tr/haberler/410/29626/gazilik-unvanini-ziyadesiyle-hak-eden-antep-bugun-de-zor-durumdaki-kardeslerine-sahip-cikarak-ensar-unvanini-aliyor>; Erişim: 12.7.2019

1961'de, 1967 tarihli Protokol'e ise 1968'te taraf olmuştur. Öte yandan, Türkiye 1961'de Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olurken coğrafi çekince koyma yoluna gitmiş ve bu konuda yaptığı bir deklarasyonda ilgili ibareyi "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle" şeklinde anladığını ve kabul ettiğini ifade etmiştir.⁴⁷ Bu çerçevede, Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara Türkiye'de mülteci statüsü tanınmamakta, Sözleşme hükümlerine göre mülteci statüsü taşıyan kişiler sığınmacı olarak tanımlanmakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek kendilerine geçici koruma sağlanmaktadır.⁴⁸

Türkiye'deki Suriyelilerin sayısının artmasıyla birlikte mevzuatta önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda, Uluslararası Koruma Kanunu 2014'te yürürlüğe girmiş, Geçici Koruma Yönetmeliği de aynı yıl kabul edilmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği, Cenevre Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımına paralel şekilde,⁴⁹ "Yönetmelik kapsamındaki hiç kimsenin, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceğini" belirtmektedir.⁵⁰ Aynı zamanda bu Yönetmelik, geçici koruma sağlanan yabancılar için sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim gibi alanlarda sağlanacak hizmetlerin kapsamını ortaya koymaktadır.

Söz konusu mevzuat çerçevesinde, geçici koruma altındaki Suriyeliler için mülteci hukukunun temel unsuru olan geri göndermeme ilkesi geçerli olmaktadır. Bu kişilerin sahip olduğu haklar mülteci statüsünü haiz olanların haklarıyla belli ölçülerde benzerlik göstermektedir. Ayrıca, Suriyelilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçişi için de süreç başlatılmış olup, Türkiye Kanada'yla birlikte Suriyeli mültecilerin vatandaşlık alabildiği nadir ülkelerden birisi haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Aralık 2019'daki 110 bin Suriyeliye vatandaşlık verildiği, bunun Suriyelilerin iş hayatına katılımını kolaylaştıracağı ifadesi bu politikayı net biçimde ortaya koymaktadır.⁵¹

47 Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği, "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK - UNHCR)", 29.1.2019, <http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353727>; Erişim: 23.11.2019

48 Ibid.

49 Cenevre Sözleşmesi'ne göre "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen" kişiye mülteci denmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme", 1951.

50 "Geçici Koruma Yönetmeliği", *T.C. Resmi Gazete*, Bakanlar Kurulu Kararı No: 2014/6883, 13.10.2014

51 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Dünyanın neresinde bir mazlum, mağdur, hakkı ve hukuku ihlal edilen insan varsa tüm gücümüzle onların yanındayız", 10.12.2019, <https://tccb.gov.tr/haberler/410/113875/-dunyanin-neresinde-bir-mazlum-magdur-hakki-ve-hukuku-ihlal-edilen-insan- varsa-tum-gucumuzle-onlari-yanindayiz->; Erişim: 14.12.2019

Türkiye'ye kabul edilen mülteci sayısı ile paralel biçimde, Suriyeliler için yapılan harcamalar geçici barınma merkezlerinin inşası ile eğitim ve sağlık gibi hizmetler nedeniyle zaman içinde giderek artmıştır. Nitekim Erdoğan da Suriyeliler için bütçeden harcanan miktarın 40 milyar doları aştığını belirtmiştir.⁵² Bunun neticesinde 2018'de Türkiye, büyük bölümü Suriyeli mültecilere yönelik olan 8,39 milyar dolarlık insani yardım miktarıyla bu alanda dünya lideri olmuştur.⁵³ Bir başka ifadeyle, Suriye İç Savaşı sonrasında takip ettiği "açık kapı" politikasıyla Türkiye dünyadaki en büyük donör ülke ve en çok sayıda mültecinin yaşadığı ülke konumuna gelmiştir.

3.2. Erdoğan'ın Mülteci Sorunu Bağlamında Uluslararası Alandaki Girişimleri

Erdoğan'ın Suriyeli mülteciler konusundaki politikalarının ikinci düzlemini, uluslararası alandaki, özellikle de çok taraflı platformlardaki girişimleri teşkil etmektedir. Esasen, Türkiye'nin yukarıda ele alınan politikaları ve savaştan kaçan milyonlarca Suriyeli'ye kapılarını açması uluslararası alanda büyük takdir toplamıştır. Almanya Şansölyesi Merkel ve ABD eski Başkanı Obama gibi çeşitli ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra Avrupa Komisyonu eski Başkanı José Manuel Barroso ve Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Antonio Guterres gibi uluslararası örgütlerin üst düzey temsilcileri Türkiye'nin mülteciler için attığı adımları övmüştür. BM Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi, Türkiye'deki mülteci sayısından bağımsız biçimde, mültecilere sağlanan barınma, eğitim, sağlık ve istihdam gibi kamu hizmetlerinin kalitesinin Türkiye'yi küresel çapta örnek bir model haline getirdiğini belirtmiştir.⁵⁴

Türkiye'nin mültecilere yönelik politikaları uluslararası alanda takdir toplan, Erdoğan da mülteci meselesinin çözümü amacıyla aktif bir dış politika izlemiş, bu politikasında genel itibarıyla üç ana unsuru öne çıkarmıştır. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Erdoğan, öncelikle Türkiye'nin mülteciler için yaptığı harcamalarla paralel biçimde uluslararası toplumun gerekli maddi destekte bulunması, ikinci olarak mülteci meselesinin nihai çözümü için Suriye'deki siyasi çözüm sürecinin hızlanması, üçüncü olarak da mülteciler için güvenli bölgeler tesis edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

52 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Küresel Mülteci Forumu'nda Yaptıkları Konuşma", 17.12.2019, <https://tccb.gov.tr/konusmalar/353/113993/kuresel-multeci-forumu-nda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 19.12.2019

53 "Global Humanitarian Assistance Report 2019", *Development Initiatives*, 2019, s.11.

54 "BM Mülteciler Yüksek Komiseri Grandi: Türkiye'nin mülteci politikası küresel çapta örnek model", *Anadolu Ajansı*, 16.2.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-multeciler-yuksekkomiseri-grandi-turkiyenin-multeci-politikasi-kuresel-capta-ornek-model/1065027>; Erişim: 12.11.2019

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriyeli mültecilerin yalnızca komşu ülkelerin meselesi olarak görülmesine karşı çıkmış, uluslararası toplumun bu ülkeleri yalnız bırakmaması gerektiğini savunmuştur. Bu noktada Erdoğan'ın beklentisi diğer ülkelerin daha fazla mülteci kabul etmesinden öte, Suriyeli mültecilerin büyük bölümünün ikamet ettiği komşu ülkelere maddi destek sağlanmasıdır. Erdoğan bu talebini özellikle BM bünyesinde uluslararası toplumun tamamına yönelik olarak dile getirmiş, hem BM Genel Kurulu toplantılarında hem de Dünya İnsani Zirvesi ile Küresel Mülteci Forumu gibi BM etkinliklerinde destek çağrısında bulunmuştur.

Erdoğan BM'de tüm dünyaya mülteci meselesi konusunda adalet ve sorumluluk çağrısı yaparken, destek beklentisinin en somut karşılığını AB'yle yapılan göç mutabakatıyla bulmuştur. Türkiye-AB Göç Eylem Planı ile 18 Mart tarihindeki III. Türkiye-AB Zirve sonuçlarına göre özellikle sağlık, eğitim, altyapı ve gıda alanlarında AB'nin 2018 sonuna kadar "Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı" (FRIT) aracılığıyla toplamda 6 milyar Euro'luk kaynak tahsis etmesi öngörülmüştür.⁵⁵ Söz konusu kaynak, Türkiye'deki Suriyelilere yönelik dış destek bakımından en büyük meblağı teşkil etmektedir.

Öte yandan Erdoğan için kalıcı çözüm, Suriyeliler için sürdürülecek maddi destekten çok mülteci meselesinin ortaya çıkmasına yol açan etkenlerin ortadan kaldırılmasıyla, bir başka ifadeyle çatışma ortamının sonlandırılmasıyla ilintilidir. Nitekim bu hususta Erdoğan "Suriye kaynaklı mülteci krizinin çözümü, Suriye iç savaşının sona erdirilmesine bağlıdır. Bu yüzden biz, mültecilere ev sahipliği yaparken siyasi çözüm için de yoğun çaba içerisindeyiz" açıklamasında bulunmuştur.⁵⁶ Dolayısıyla, Türkiye'nin giderek artan mülteci baskısı altında Suriye'deki İç Savaş'a yönelik temel stratejilerinden birisi, müzakere ve siyasi çözüm yoluyla çatışmaların durdurularak, Suriye'nin barış ve istikrarın hâkim olduğu bir ülke haline gelmesi olmuştur. Siyasi çözüm sürecine katkıda bulunarak mülteci meselesinin daha da büyümesinin önüne geçme hedefi, Erdoğan'ın Cenevre Süreci'ne verdiği desteğin yanı sıra, Astana Platformu Toplantılarına bizzat katılmasındaki ve İstanbul'da Dörtlül Suriye Zirvesi'ne ev sahipliği yapmasındaki itici faktörlerden birisi olmuştur.

Çok sayıda yerel, bölgesel, uluslararası ve devlet-dışı aktörün çeşitli çıkar ve hedeflerle mücadele içinde olduğu Suriye'de siyasi çözüm kısa vadede

55 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa; Erişim: 7.11.2019

56 "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Attığımız adımlar Sevr'in ters köşe edilmesidir", *Anadolu Ajansı*, 18.12.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-attigimiz-adimlar-sevrin-ters-kose-edilmesidir/1677113>; Erişim: 19.12.2019

bulunamayacağı için, Türkiye bir nevi geçici çözüm olarak güvenli bölge formülünü öne çıkarmıştır. Bu çerçevede, Erdoğan ısrarla Türkiye'nin sınırı ötesinde, ülkesinin güvenlik kaygılarına cevap verecek bir tampon bölge tesis edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu güvenli bölgenin Suriyelilerin Türkiye'ye alınmasına gerek kalmadan bu alanlarda barındırılmasına, hatta Türkiye'deki Suriyelilerin buraya yerleştirilmesine hizmet edeceği düşünülmüştür. Bu kapsamda da, Türkiye Suriye'ye yönelik sınır ötesi operasyonları neticesinde uzun yıllar boyunca destek beklediği güvenli bölge çağrısını bizzat hayata geçirmiştir. Öte yandan, Türkiye kontrolü altındaki bölgelere Suriyelilerin gönüllü geri dönüşünün sağlanması için uluslararası toplumdan destek beklentisini tekrar dile getirmiş, Erdoğan söz konusu bölgede hayata geçirilmesi planlanan mülteci şehri projesi için bir Donörler Konferansı düzenlemeyi arzu ettiğini, BM'nin bu konuda ön ayak olmasına önem verdiğini vurgulamıştır.⁵⁷

3.3. Realpolitik-Moralpolitik Açmazında Türkiye'nin "Açık Kapı" Politikası

Erdoğan'ın "açık kapı" politikasının karşı karşıya kaldığı temel zorlukları iki düzeyde analiz etmek mümkündür. Bunlar Türkiye'de kendisini artan şekilde hissettiren Suriyelilere yönelik şüpheli tutum ile uluslararası alanda yük paylaşımının beklendiği ölçüde gerçekleşmemesidir. İç politikada, özellikle 2013'teki Reyhanlı saldırısı, "açık kapı" politikasının kamu güvenliği ekseninde tartışılmasına yol açmıştır. İlerleyen dönemde Türk halkının Suriyelilere bakışında olumsuz yönde değişiklik yaşanmasında iki etken daha kendisini göstermiştir. Bunlardan ilki, Suriyelilerin dâhil olduğu bazı suç olaylarının medyada geniş yer tutması, diğeriye Türkiye'nin Suriyelilere yönelik miktarı giderek artan kamu harcamalarıdır.

Türkiye'de yapılan bir anket-mülakat çalışmasında katılımcıların %88'i Suriyeli mültecilerin mutlaka ülkelerine dönmeleri gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁸ Uluslararası danışmanlık şirketi Ipsos'un 26 ülkede gerçekleştirdiği bir diğer kamuoyu araştırması da Türk halkının daha fazla mülteci kabulü konusundaki çekinmelerini ortaya koymuştur. Söz konusu araştırmaya göre Türkiye'de "*sınırlarımızı mültecilere kapatmalıyız, şu anda hiçbirini kabul edemiyoruz*" söylemine katıldığını belirtenlerin oranı %59'a ulaşmıştır.⁵⁹

57 "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mülteci meselesi birkaç ülkenin çabasıyla ölenemez", 17.12.2019, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-multeci-meselesi-birkac-ulkenin-cabasiyla-onlenemez/1675928>; Erişim: 19.12.2019

58 Derya Tümeğ, "Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı / Mülteci Algısı: Mevcut Durum, Saha Çalışması ve Politika Önerileri", *Türksam*, Nisan 2018, s.33.

59 "Global attitudes towards refugees", Ipsos, 2019, Version:1, <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-06/World-Refugee-Day-2019-Ipsos.pdf>; Erişim: 6.11.2019

Kamuoyunda mülteci meselesine ilişkin artış gösteren endişeyle paralel biçimde, siyasi parti liderlerinin söylemlerinde de mültecilerin geri gönderilmesi hususu kendisini daha belirgin şekilde göstermiştir. Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Suriye'deki çatışmaların azaldığını, dolayısıyla Suriyelilerin artık ülkelerine dönmeleri gerektiğini savunurken,⁶⁰ Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli, “*Türkiye, Türk milletininindir. Anadolu Türk vatanıdır. Ülkemizdeki Suriyelilerin güvenli ve süratli şekilde asıl yurtlarına sevki acilen planlanıp hayata geçirilmelidir. Sınırlarımıza diktiğimiz duvarların aşılması, yeni göç akınları millet varlığının geleceğini karartacaktır*” açıklamasında bulunmuştur.⁶¹

Uluslararası alanda Erdoğan'ın karşılaştığı temel zorluksa, diğer devletlerin ve kuruluşların Türkiye'nin beklediği dayanışmayı göstermemiş olmasıdır. Erdoğan Türkiye'nin Suriyeliler için yaptığı harcamalar düşünüldüğünde, uluslararası toplumun desteğinin son derece sınırlı kaldığını, dolayısıyla ülkesinin bu sorun karşısında yalnız bırakıldığını savunmuştur. Cumhurbaşkanı güvenli bölgede gerçekleştirilmeyi hedeflediği proje bağlamında da diğer devletlerin, özellikle “parası en çok olanların” duyarsızlığını sürdürdüğünü ifade etmiştir.⁶²

AB'yle varılan göç mutabakatına ilişkin süreç de Erdoğan'ın beklentilerini karşılayacak şekilde ilerlememiş, bu nedenle Cumhurbaşkanı mutabakatın şartlarına riayet edilmediği gerekçesiyle belli aralıklarla AB'ye yönelik eleştirilerde bulunmuş, hatta FRIT kapsamındaki yardımlar yapılmadığı için sınırların açılacağını belirtmiştir: “*Bizim alınımızda enayi yazmıyor, kusura bakmayın. İşin aslı neyse bunu yapın. Sabır, sabır, sabır; ondan sonra gereği neyse bunu yaparız. Herhalde otobüsler, uçaklar boşuna durmuyor*”.⁶³ Erdoğan FRIT'in yanı sıra, Barış Pınarı Harekati'na yönelik eleştiri yapılması karşısında da benzer ifadeleri yinelemiştir.⁶⁴

Ulusal kamuoyunda mülteci meselesinin daha çok tartışılır hale gelmesi ve uluslararası camiadan beklenen desteğin sağlanamamasıyla birlikte, Erdoğan artık

60 “Kılıçdaroğlu: Suriyeliler artık ülkelerine dönmeli”, *Sputnik Türkiye*, 30.5.2018, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201805301033653670-kemal-kilicdaroglu-suriyeliler-ulkelerine-donmeli/>; Erişim: 2.10.2019

61 “MHP Lideri Bahçeli'den İdlib açıklaması”, *NTV*, 8.9.2019, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/mhp-lideri-bahceliden-idlib-aciklamasi,tgov9PG6UU03-U00og-7Ag>; Erişim: 10.10.2019

62 “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mülteci meselesi birkaç ülkenin çabasıyla önlenemez”, *Ibid*.

63 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Birleşmiş Milletler Bize Çağrıda Bulunmak Yerine, Suriye'de Etnik Temizlik Faaliyetlerinin Önüne Geçmeli”, 11.2.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38793/birlesmis-milletler-bize-cagrida-bulunmak-yerine-suriyede-etnik-temizlik-faaliyetlerinin-onune-gecmeli>; Erişim: 18.9.2019

64 “Avrupa Birliği kendinize gelin. Yine söylüyorum; bizim şu anda operasyonumuzu bir işgal hareketi diye nitelendirmeye çalışsanız işimiz kolay, kapıyı açarız 3,6 milyon mülteciyi sizlere göndeririz.” Daha fazla bilgi için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “Suriye'deki gerçek işgalcilere ses edemeyenlerin, Türkiye'nin meşru haklarını korumasına karşı çıkması bir teslimiyet ifadesidir”, 10.10.2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/111033/-suriye-deki-gercek-iscalcilere-ses-edemeyenlerin-turkiye-nin-mesru-haklarini-korumasina-karsi-cikmasi-bir-teslimiyet-ifadesidir>; Erişim: 29.10.2019

ülkesinin tek başına daha fazlasını yerine getiremeyeceğini açıklamıştır. Cumhurbaşkanının 2019'da hem BM 74. Genel Kurulu marjında gerçekleştirdiği hitapta *"Türkiye'nin yeni bir göç dalgasını daha karşılamaya ne tahammülü, ne de imkanı olduğunu"*⁶⁵ belirtmesi, hem de Budapeşte Süreci 6. Bakanlar Konferansı'nda *"açık ve net söylüyorum, yeni bir göç dalgası yaşanması halinde artık biz bunu tek başına göğüsleyemeyeceğiz"*⁶⁶ şeklindeki ifadeleri, geçmişteki haliyle "açık kapı" politikasının sona erdiğini ilan etmiştir.

4. İki Liderin Takip Ettiği Politikaların Karşılaştırması:

Erdoğan'ın ve Merkel'in hem liderlik yaptıkları ülkelerde hem de bölgesel ve uluslararası platformlarda attıkları adımlarla Suriyeli mülteci meselesinin ana aktörlerinden oldukları görülmektedir. İki liderin birbiriyle ne ölçüde benzeşen, ne ölçüde ayrışan aktörler olduğuyrsa çeşitli unsurlar temelinde ele alınmalıdır. Bu çerçevede, Erdoğan'ın ve Merkel'in mülteci politikasında insani değer vurgusu, uluslararası kamuoyundan beklentileri, karşılaştıkları zorluklar ve bunların neticesinde attıkları adımlar karşılaştırılmalı, son olarak da tüm bunların iki ülke ilişkilerine etkisi incelenmelidir.

4.1. Değerler Temelinde Erdoğan'ın ve Merkel'in Mülteci Politikaları

Mülteci krizinin iki ülkenin de öncelikli gündem maddesi haline geldiği bir dönemde, Erdoğan da Merkel de bu sorunun kapıların kapatılmasıyla aşılama-ya-çağını savunmuştur. İki lider, miktarı farklılık göstermekle birlikte, büyük sayıda mültecinin ülkelerine kabul edilmesine öncülük etmiştir. Hem Merkel'in hem de Erdoğan'ın söz konusu politikalarını insani gerekçeler üzerine oturtması, bunu bir takım dini öğelerle desteklemesi benzerlik taşımaktadır.

Almanya Şansölyesinin insanlık onuruna yaptığı vurgunun benzeri, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarında da kendisini göstermektedir. Nitekim Erdoğan, pek çok konuşmasında mültecilere destek vermeye devam edeceklerini, konuyu insani ve vicdani bir mesele olarak gördüklerini dile getirmiştir. Bu bağlamda, Merkel'in ve Erdoğan'ın mülteci konusunu yalnızca ekonomik yük, kimliksel tehdit, ve güvenlik riski olarak nitelendiren liderlerden farklılaştığı görülmektedir.

65 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma", 24.9.2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109804/birlesmis-milletler-74-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 1.11.2019

66 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Suriye konusunda ülkemiz, son 8 senede insanlık adına elini taşın altına fazlasıyla koymuştur", 20.2.2019, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-suriye-konusunda-ulkemiz-elini-tasin-altina-koymustur>; Erişim: 29.9.2019

İki lider, muhtaç durumdaki Suriyelilere yardım eli uzatılmasının dini bir vebce olduğu tezlerinde de benzerlik göstermektedir. Zira Merkel insanlık onurunun korunmasının Hıristiyanlıktaki önemine dikkat çekerken, Erdoğan ise yukarıda değinildiği üzere ensarlık kavramını ön plana çıkarmaktadır. Ancak her ne kadar, Hıristiyanlık ve İslamiyet'e dair unsurlar iki liderin açıklamalarında yer etse de, bu durum mülteci politikasının uygulanmasında din temelli bir ayrıma gidildiği anlamına gelmemektedir. Örneğin Suriyeli mültecilerden yalnızca Hıristiyanları kabul edeceğini açıklayan Slovakya yönetiminin aksine, Merkel mülteciler arasında Müslüman-Hıristiyan gibi bir sınıflandırma yapmamıştır.

Benzer şekilde, Erdoğan'ın pek çok konuşmasında yer eden ensarlık, muhacirlerin yalnızca Müslümanlar olarak görülmesine yol açmamıştır. Cumhurbaşkanı bu hususta, Türkiye'nin "*Irak ve Suriye'den gelenlerin, etnik kökenlerini, inançlarını, mezheplerini sorgulayan değil, muhtaçların tamamına kapılarını açan, [...] Arap, Kürt, Türkmen, Ezidi, Şii, Sünni, Nusayri, Hristiyan, Musevi demeden, hiçbir ayırım yapmadan, insana sadece insan olarak, sadece can olarak bakan, herkese elini uzatan*" bir ülke olduğunu savunmaktadır.⁶⁷

İlerleyen süreçte iki liderin mülteci politikaları kamuoyu baskısı altında belli ölçülerde dönüşüm geçirse de, krizin kendisini en çok hissettirdiği dönemlerde ülkelerine büyük sayılarda Suriyeli mülteciyi kabul etmeleri, Merkel'in ve Erdoğan'ın uluslararası alanda takdir toplamasına yol açmıştır. Ancak uluslararası kamuoyundaki iki lidere yönelik takdir, arzu ettikleri dayanışmayı beraberinde getirmemiştir.

4.2. Liderlerin Dış Politikadaki Temel Arayışı: Yük Paylaşımı

"*Ne dediler? 'Gerçekten yaptığınız iş takdire şayan.' Takdire şayan da, hadi siz de bir yerinden tutun*".⁶⁸ Erdoğan'ın bu sözleri, ülkesinin övülmenin dışında uluslararası alanda yalnız bırakıldığı ve mülteci meselesinde gerekli desteği görmediği düşüncesinin bir yansımasıdır. Gerçekten de, Erdoğan ve Merkel mülteci krizi karşısında, yük paylaşımı teziyle mevkidaşlarını harekete geçirmeye çalışsa da, bu çağrılarında karşılık bulma konusunda pek de başarılı olamamıştır.

Merkel'in mülteci politikasının dış politikadaki yansımasını, AB içindeki liderlik girişimi ve Türkiye'yle sürdürdüğü ikili diyalog oluşturmuştur. Almanya Şansölyesi sorun karşısında Birlik düzeyinde çözüm için uğraş vermiş, ancak

67 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24'üncü Dönem 5'inci Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma", 1.10.2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2941/turkiye-buyuk-millet-meclisinin-24uncu-donem-5inci-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 25.8.2019

68 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Bize Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Vermeye Kalkanlar, Önce Kendi Ayıplarını Örtsünler", 4.4.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/41406/bize-demokrasi-ve-insan-haklari-dersi-vermeye-kalkanlar-once-kendi-ayiplarini-ortsunler>; Erişim: 3.10.2019

mültecilerin üye ülkeler arasında paylaştırılması önerisi bazı üye ülkelere kabul görmeyince bir bakıma ölü doğmuştur.

Erdoğan ise, mülteci meselesi konusunda ülkesinin üzerindeki yükün hafifletilmesi için BM, verilen taahhütlerin yerine getirilmesi için de AB'yi hedef almıştır. Burada dikkat çeken nokta, Suriyeli mültecilere yardım konusunun Cumhurbaşkanı tarafından İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde öncelikli gündem maddelerinden birisi olarak öne çıkartılmaması, üye ülkelere destek çağrısında bulunulmamasıdır.

Türkiye İİT Zirve Dönem Başkanlığını yürüttüğü dönemde dahi Filistin'deki gelişmeler nedeniyle iki kez Olağanüstü Zirveye ev sahipliği yapmasına ve bu süreçte Filistinli mültecilere yardım amacıyla Vakıf Fonu kurulmasına öncülük etmesine karşın, Suriyeli mülteciler konusunda özel olarak İİT üye ülkelere yönelik bir çağrıda bulunmamıştır. Benzer şekilde, İslam ülkelerinin katkıda bulunacağı bir fon oluşturulması için herhangi bir adım atmamıştır. Aksine, Erdoğan İİT toplantılarında da bu ülkelere çağrıda bulunmak yerine Batılı ülkeleri hedef almış, AB üye ülkelerini gerekli desteği sağlamamakla eleştirmiştir.⁶⁹

Cumhurbaşkanı Erdoğan AB'yi göç mutabakatı çerçevesinde verdiği taahhütleri yerine getirmemekle suçlarken, bu şikayetini özellikle mutabakatın mimarı sıfatını taşıyan Merkel nezdinde dile getirmiş, iki lider arasında gerçekleştirilen pek çok görüşmede bu konu ele alınmıştır. Erdoğan'ın bu konudaki talepleri Merkel tarafından kabul görmüş, Alman lider, AB'nin Türkiye'ye vaat etmiş olduğu finansal desteğin en kısa zamanda aktarılması gerektiğini savunmuştur.⁷⁰

AB bir yandan insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti alanlarındaki ihlalleri gerekçe göstererek "Katılım Öncesi Yardım Aracı" çerçevesinde Türkiye'ye yaptığı mali yardımlarda kesintiye giderken, diğer yandan tam aksine, FRIT kapsamındaki 6 milyar Euro'luk desteğin önemli bölümünü Türkiye'ye aktarmıştır. Söz konusu meblağın Türkiye'ye aktarımı konusunda Merkel Avrupalı mevkidaşları nezdinde ısrarcı olmuş, sürecin hızlandırılması için çaba sarf etmiştir.⁷¹

69 Örneğin İİT Üyesi Ülkelerin Kalkınmasında Kadınların Rolü 6. Bakanlar Konferansı'nda Erdoğan: "Millî geliriniz bizimle mukayese edilmeyecek derecede fazla, bu kadar fazla olmasına rağmen niçin rahatsız oluyorsunuz? Bunların hepsi Türkiye'yle Lübnan'ın başına mı düşecek? Siz de buradan nasibinizi almayacak mısınız?" açıklamasında bulunmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "İslam Ülkeleri Olarak Birlik Olursak, Bölgemizdeki Sorunları Başka Hiçbir Güce İhtiyaç Duymadan Kendimiz Çözeriz", 2.11.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/58846/islam-ulkeleri-olarak-birlik-olursak-bolgemizdeki-sorunlari-baska-hicbir-guce-ihtiyac-duymadan-kendimiz-cozeriz>; Erişim: 15.10.2019

70 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Almanya Federal Cumhuriyeti Şansölyesi Merkel Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde", 2.2.2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/70888/almanya-federal-cumhuriyeti-sansolyesi-merkel-cumhurbaskanligi-kulliyesinde>; Erişim: 4.8.2019

71 "Merkel pledges to Turkey's Erdogan sped-up refugee aid", *Anadolu Agency*, 30.11.2017, <https://www.aa.com.tr/en/europe/merkel-pledges-to-turkeys-erdogan-sped-up-refugee-aid/986558>; Erişim: 26.10.2019

Erdoğan'ın Suriyeli mülteciler konusunda AB'den beklentisi FRIT kapsamındaki 6 milyar Euro ile sınırlı kalmamıştır. Türkiye'nin Suriyeliler için gerçekleştirdiği harcamalar düşünüldüğünde söz konusu meblağın yetersiz kaldığını düşünen Cumhurbaşkanı, AB'den daha fazla destek talebini yine öncelikle Almanya Şansölyesine aktarmıştır. Erdoğan Eylül 2019'da Merkel ile gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde bu hususun da tartışıldığını belirtmektedir: *"Sayın Şansölye, '6 milyar avronun üzerinde ne yapmamız gerekiyor bize bunu da söyleyin' dediler. '6 milyar avronun üzerinde çok şey yapmanız gerektiğini şimdiden söyleyebilirim' dedim. Çünkü yaptığımız harcama ortada, 40 milyar dolar bizim yaptığımız harcamamız var"*.⁷² İlerleyen süreçte Cumhurbaşkanının daha fazla destek talebine ilk olumlu cevap yine Merkel'den gelmiştir. Alman lider Suriyelilerin barınma masrafları için Türkiye'ye gerekirse bir kez daha mali yardım yapılması gerektiğini, kendisinin buna hazır olduğunu söylemiştir.⁷³

4.3. Kamuoyunun Liderlerin Tutumları Üzerindeki Etkisi: "Açık Kapı" Politikasının Güvenlik ve Ekonomi Boyutları

Merkel'in ve Erdoğan'ın insani unsurlarla açıklama getirdikleri mülteci politikaları zamanla iki ülke kamuoyunda en çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Yukarıda belirtilen kamuoyu yoklamalarında kendisini gösterdiği üzere, iki ülke halkında mültecilere yönelik hoşnutsuzluğun dozu giderek artış göstermiştir. Bu tablodaysa, güvenlik ve ekonomi olmak üzere iki ana unsur ön plana çıkmıştır. Bir yandan, AB üye ülkelerinde ve Türkiye'de meydana gelen terör saldırıları, herhangi bir kontrole tabi olmadan sınırlardan giriş yapan kişilerin güvenlik sorunu teşkil ettiğine dair inancı güçlendirmiştir. Diğer yandansa, mültecilere yönelik miktarı giderek artan kamu harcamaları, bunu karşılamak durumunda olan iki ülkenin vatandaşları için ilave maddi yük anlamına geldiğinden halk nezdinde tepki çekmiştir. Öte yandan, "açık kapı" politikasına getirilen eleştirilerde güvenlik ve ekonominin ağırlığı Almanya'da ve Türkiye'de birbirinden farklılık göstermektedir.

Son yıllarda Merkel'in destek oranındaki en büyük dalgalanmalar analiz edildiğinde, çalışmanın ilk bölümünde belirtildiği üzere, Kasım 2015'teki Paris terör saldırıları ve yılbaşı gecesi Köln'de yaşanan toplu taciz olaylarının öne çıktığı görülmektedir. Yabancıların karıştığı düşünülen suç olayları mültecilerin ülkeye

72 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Güvenli bölge arayışları beklentilerimizi karşılamıyor", 14.9.2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/109620-guvenli-bolge-anlayisi-beklentilerimizi-karsilamiyor>; Erişim: 20.11.2019

73 Die Bundeskanzlerin, "Pressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel und dem kroatischen Ministerpräsidenten Andrej Plenković", 20.11.2019, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-und-dem-kroatischen-ministerpraesidenten-andrej-plenkovi%C4%87-1694886>; Erişim: 22.11.2019

kabul edilmesine yönelik itirazları arttırmakta, bu politikanın mimarı olarak da Merkel'e yönelik muhalefeti güçlendirmektedir.

Türkiye'de de Reyhanlı saldırısı belli ölçülerde Paris saldırısı ve Köln olaylarıyla benzer etkiler yaratmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de Suriyelilere yönelik temel şikayet konusunu giderek büyüyen ekonomik yük oluşturmaktadır. Suriyeliler için 40 milyar dolarlık harcama yapılması, Türkiye'de ekonominin geçmiş yıllara kıyasla yavaşlamasıyla birlikte "açık kapı" politikasının ekonomik bedelini daha fazla tartışılır hale getirmiştir. Merkel'in durumundaysa, zaman içinde giderek azalan bir destekten ziyade, kamu istikrarını bozan olayların ardından nükseden dönemsel kamuoyu baskısı, bir başka ifadeyle dalgalanma söz konusu olmuştur.

İki liderin takip ettikleri mülteci politikaları bağlamında siyasi ortaklarıyla ilişkileri ve siyasi müttefiklerinden aldıkları destek de birbirinden farklılık göstermektedir. Her ne kadar Martin Schulz yönetimindeki Sosyal Demokrat Partisi Merkel'in mülteci politikasına yönelik sert eleştiriler getirmese de, "kardeş parti" lideri Seehofer Şansölye'yi bir nevi yerden yere vurmuş ve koalisyon içinde mülteci karşıtlığının bayraktarlığını yapmıştır.

Türkiye'deyse, AK Parti'yle ittifak halindeki MHP'nin lideri Devlet Bahçeli, Suriyelilerin ülkedeki varlığına dair olumsuz fikirlerini özellikle son dönemde dozu artan şekilde dile getirmiştir. Öte yandan, Seehofer'in Merkel'i Anayasa Mahkemesi'ne şikayet etme tehdidi gibi bizzat siyasi müttefikini hedef alan bir açıklamada bulunmamıştır. Dolayısıyla, mülteci politikası konusunda Erdoğan, siyasi ortakları tarafından Merkel kadar büyük bir muhalefet ve baskıyla karşı karşıya kalmamıştır.

Her halükarda, seçimle iktidara gelen iki lider kamuoyunun talep ve beklentilerine kulak tıkayamayacaklarından, zaman içinde mülteci meselesine ilişkin tutumlarında değişikliğe gitmiştir. Türkiye 2016 sonrasında "açık kapı" politikasını de facto durdurmuş, hatta Suriye sınırına yalnızca terörle değil, düzensiz göç ile de mücadele amacıyla yüzlerce kilometrelik duvar örmüştür.⁷⁴ Almanya ise 2015'te Avusturya sınırında kontrollere başlamıştır. Bu bağlamda, Erdoğan'ın "açık kapı" politikasını uzun yıllar sürdürürken, Merkel'in bu yaklaşımının çok daha kısa sürdüğü görülmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mülteci sorununa yaklaşımında zaman içinde belirginleşen önemli bir unsur, kamuoyunun beklentisiyle paralel biçimde, mültecilerin ülkelerine geri dönüşünü daha sık şekilde dile getirmesidir. Temel dertlerinin yaklaşık üç buçuk milyon Suriyelinin bir an önce evlerine, topraklarına

74 Murat Erdoğan, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler", *Konrad Adenauer Stiftung*, 2019, s.3.

dönmelerini sağlamak olduğunu ifade eden Erdoğan, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarının ana hedeflerinden birisinin de bu olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁵

Merkel de, çalışmanın ilk bölümünde aktarıldığı üzere, barış sağlandıktan sonra Suriyeli mültecilerin ülkelerine dönmeleri gerektiğini savunmaktadır. Ancak hâlihazırda Suriye Almanya mevzuatına göre güvenli üçüncü ülke statüsünde olmadığı için, örneğin sığınma başvurusu reddedilen Afganların aksine, Suriyeli-ler ülkelerine sınır dışı edilmemektedir. Öte yandan, Almanya için geri gönderme kavramı Türkiye'nin durumunda olduğu gibi sadece Suriye'den ibaret bir tartışma konusu olmamakta, mültecilerin AB'ye giriş yaptığı ilk üye ülkeye de Almanya'daki mülteciler geri gönderilebilmektedir. Bu kapsamda, Almanya geçtiğimiz dönemde, sınırlı sayıda olmakla birlikte, bir miktar Suriyeli mültecinin Yunanistan'a gönderilmesi için girişimlerde bulunmuştur.⁷⁶

4.4. Erdoğan'ın ve Merkel'in Mülteci Politikalarının İki Ülke İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi

Yüz binlerce Suriyeli mültecinin Avrupa'nın kapısına dayandığı 2015 yılı, Türk-Alman ilişkileri açısından da zorlu bir döneme tekabül etmektedir. Zamanla mevcut sorunlara yenileri eklenmiş ve bunun neticesinde ikili ilişkiler tarihinin en sancılı süreçlerinden birisini geçirmiştir. Nitekim Haziran 2016'da Alman Parlamentosunun 1915 olaylarını "soykırım" olarak niteleyen tasarımı kabul etmesiyle birlikte ilişkiler gerilmiş, Almanya'nın bazı şehirlerinde PKK uzantılı grupların gösteri düzenlemesi ve FETÖ bağlantılı bazı eski askeri personelin iltica başvurularının bu ülke tarafından kabul edilmesi Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır.

Die Welt gazetesi muhabiri Deniz Yücel'in Türkiye'de tutuklanması Almanya'da büyük tartışma konusu olurken, Mayıs 2017'de Alman milletvekili heyetinin İncirlik Üssündeki Alman askerlerini ziyaretine Türkiye tarafından onay verilmemesi yeni bir krizin habercisi olmuştur. Tüm bunların neticesinde, Eylül 2017'de Şansölye Merkel AB'yle Türkiye arasındaki müzakerelerin sonlandırılması çağrısı yapmış,⁷⁷ ayrıca Alman hükümetinin AB-Türkiye Gümrük Birliği Modernizasyonu sürecini bloke edeceğini açıklamıştır.⁷⁸

75 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Sahip Olduğumuz Askerî Gücü Hoyratça Kullanmaya Kalksak Bu Operasyon Birkaç Günlük İştir", 26.1.2018, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/89223/sahip-oldugumuz-asker-gucu-hoyratca-kullanmaya-kalksak-bu-operasyon-birkac-gunluk-istir>; Erişim: 8.9.2019

76 "Germany to resume sending migrants back to Greece", *BBC*, 7.8.2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-40850938>; Erişim: 20.10.2019

77 "In shift, Merkel backs end to EU-Turkey membership talks", *Reuters*, 4.9.2017, <https://www.reuters.com/article/us-germany-turkey-merkel/in-shift-merkel-backs-end-to-eu-turkey-membership-talks-idUSKCN1BE15B>; Erişim: 26.11.2019

78 "Deutschland blockiert Ausweitung der Zollunion mit Türkei", *Die Zeit*, 29.8.2017, https://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/brennpunkte_nt/article168101995/Deutschland-blockiert-Ausweitung-der-Zollunion-mit-Tuerkei.html; Erişim: 30.11.2019

İlişkilerde kriz üstüne kriz yaşanırken ilginç olan nokta iki lider arasında tarihte eşine az rastlanır düzeyde yoğun temas gerçekleşmesidir. 2015-2019 yılları arasında Merkel ve Erdoğan on beş kez yüz yüze ikili görüşme yapmıştır. Bunlara ilave olarak, liderler sık aralıklarla telefon görüşmeleri gerçekleştirmiş, Kasım 2019'da NATO Zirvesi kapsamında düzenlenen 4'lü Zirve örneğinde olduğu gibi, kimi zaman da birkaç liderin daha dâhil olduğu toplantılarda bir araya gelmiştir.

İlişkiler son derece hassas bir süreçten geçerken, pek çok alandaki fikir ayrılıklarına rağmen iki lideri mütemediyen bir araya getiren etkenlerin başında mülteci meselesi gelmiştir. AB düzeyinde beklentileri karşılık bulmayan Merkel, sorunun çözümü için kilit ülke olarak nitelendirdiği⁷⁹ Türkiye'yle daha yakın işbirliği yapma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla, öncelikli hedefin daha fazla mültecinin Avrupa'ya gelmesinin önünü kesmek olduğu bir durumda, AB ülkelerine yönelik Suriye kaynaklı göç hareketlerinin başlıca transit ülkesi konumundaki Türkiye, Merkel'in mülteci politikasının başlıca odak noktası haline gelmiştir.

Bu çerçevede Alman lider Türkiye'yle AB arasında göç alanında uzlaşa sağlanması için yoğun diplomasi trafiği yürütmüş, mülteci akınının doruk noktasına ulaştığı Eylül 2015'ten, 18 Mart 2016'da Brüksel'de düzenlenen Türkiye-AB Zirvesine kadar Erdoğan'la görüşme gerçekleştirmek için iki kez Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ayrıca Kasım 2015'te Antalya'da düzenlenen G20 Zirvesi ve aynı ay Paris'te düzenlenen BM İklim Değişikliği 21. Taraflar Konferansı (COP21) kapsamında iki lider yaklaşık iki hafta arayla tekrar görüşmüştür.

Burada dikkat çekici unsurlardan birisi, herhangi bir AB kurumunun başkanı, yani AB'nin resmi temsilcisi olmamasına rağmen, bir üye ülke lideri olarak Merkel'in Türkiye-AB göç mutabakatının temellerini atan, hatta müzakeresini yürüten kişi olmasıdır. Dolayısıyla, resmi olarak uzlaşının tarafları Türkiye ve AB olmakla birlikte, arka planda süreç ekseriyetle Türkiye ile Almanya arasında gelişmiştir.⁸⁰ Hatta hiçbir AB yetkilisinden bu konuya ilişkin bir vaat işitilmemişken, Ekim 2015'teki AB Zirve toplantısının ardından Merkel tek taraflı olarak üyelik müzakerelerindeki bazı kapalı başlıkların açılacağını ilan etmiştir.⁸¹

Erdoğan ile Merkel arasındaki söz konusu diplomasi trafiğini ve 18 Mart mutabakatını izleyen süreçte de özellikle Alman lider anlaşmanın korunması ve sürdürülmesi için yoğun çaba harcamıştır. Bu bağlamda, bir yandan Türkiye'nin

79 "Rede von Bundeskanzlerin Merkel am 7. Oktober 2015 vor dem Europäischen Parlament", *Ibid.*

80 Josef Janning, Almut Möller, "Leading From The Centre: Germany's New Role in Europe", *European Council on Foreign Relations*, 2016, s.2.

81 Ebru Turhan, "The Implications of the Refugee Crisis For Turkish German Relations: An Analysis of the Critical Ebbs and Flows in the Bilateral Dialogue", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 49, 2018, s.197.

mülteci politikasında gösterdiği fedakârlığı öven Merkel, diğer yandan da bu hususta Türkiye'ye gerekli yardımların yapılması gerektiğini savunmuştur.

Göç mutabakatı her ne kadar taahhütlerin geciktirilmesi nedeniyle dönem dönem Türkiye-AB ilişkilerinde bir gerginlik unsuruna dönüşse de, Erdoğan bu sebepten ötürü özel olarak Merkel'i hedef almamıştır. Bilakis Erdoğan'ın FRIT sürecinin yavaş ilerlediği konusundaki şikayetleri Merkel tarafından da destek görmüş, yukarıda bahsedildiği üzere Alman lider mali yardımın aktarılmasının hızlandırması için çaba sarf etmiştir. Aynı şekilde, AB'den daha fazla destek beklentisini Erdoğan, Merkel'e de özel olarak iletmış, bu talebi de karşılık görmüştür.

5. Sonuç

Suriye'deki iç savaşın neden olduğu mülteci krizi karşısında Almanya'nın ve Türkiye'nin tutumu, bu çalışmada görüldüğü üzere büyük ölçüde liderlerin öncelikleri ve hedefleri ekseninde şekillenmiştir. Zira hem Şansölye Merkel hem de Cumhurbaşkanı Erdoğan, ülkelerinin "açık kapı" politikalarının baş mimarları olmuştur. Bu anlamda söz konusu süreç, günümüz diplomasisinde, devletlerin dış politikalarında belirginleşen lider faktörüne örnek niteliğindedir.

Çalışmada gösterildiği üzere, iki liderin mültecilere kucak açan tutumu ve bunu insani diplomasi çerçevesinde gerekçelendirmeleri, Merkel'in ve Erdoğan'ın mülteci meselesine yaklaşımının büyük ölçüde benzerlik gösterdiğine işaret etmektedir. Bu tutum aynı zamanda onları siyasi söyleminin özünü göçmen karşıtlığı üzerine inşa eden liderlerden ayırtmaktadır. Almanya'ya kıyasla Türkiye'de çok daha fazla sayıda Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin "açık kapı" politikası Almanya'ninkine nazaran daha uzun sürmüştür. Bununla birlikte, Merkel'in bu kadar büyük miktarda Suriyeli mülteciyi komşu ülke olmamasına rağmen kabul etmesi dikkate alınması gereken bir noktadır.

Her halükarda, iki lider de ülkelerinin sınırlarını mültecilere açarak önemli bir siyasi risk almıştır. Bu riskin etkileri gün geçtikçe kendisini ekonomi ve güvenlik boyutlarıyla daha çok hissettirmiş, geri gönderme hususunun daha sık şekilde dile getirilmesinde ve sınır güvenliğinin artırılmasında kendisini gösterdiği üzere, iki liderin meseleye yaklaşımında birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Bu itibarla, Merkel'in ve Erdoğan'ın mülteci politikaları iç kamuoyunun karar alıcı/lider üzerinde yarattığı etki bağlamında son derece belirgin örnek vakalar teşkil etmektedir.

Öte yandan, iki lider de uluslararası alanda bekledikleri desteği görmemiştir. Merkel'in AB içindeki mevkidaşlarına yönelik, Erdoğan'ın ise uluslararası kamuoyu nezdindeki talepleri karşılık bulmamıştır. Bu durum, birbirinin endişe ve önceliklerini anlayan iki yalnız liderin bu sorun özelinde yakınlaşmasına ve Türk-Alman ilişkilerindeki karşılıklı bağımlılık unsurlarına bir yenisinin eklenmesine yol

açmıştır. Zira Merkel'in önceliği göç mutabakatını sürdürmekken, Erdoğan'ın talebi AB'nin Türkiye'ye azami desteğini yerine getirmesi olmuştur. Bu karşılıklı beklentiler iki lideri ortak bir zeminde buluşturmuş, Merkel Almanya'sı bir bakıma Türkiye'nin beklenti ve şikayetlerini dile getirdiği öncelikli temas noktası haline gelmiştir.

Her ne kadar iki liderin mülteci meselesine yaklaşımları Türkiye-Almanya arasındaki krizlerin aşılması için yeterli olmasa da, mevcut krizler karşısında daha sert adımlar atılmasını frenleyici bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, Erdoğan'ın ve Merkel'in birbirlerinin önceliklerini karşılayan ve beklentilerine cevap veren yaklaşımları iki ülke ilişkileri üzerinde olumlu etki yaratmıştır.

Mevcut durumda, 18 Mart Mutabakatı Türkiye-AB ilişkilerinin yanında Türk-Alman ilişkilerinin de önemli bir unsuru haline gelmiştir. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde Türkiye ile Birlik arasındaki uzlaşının akıbetinin Türk-Alman ilişkilerine de kaçınılmaz olarak yansımaları olacaktır. Söz konusu uzlaşının muhafazasında, Erdoğan ile Merkel arasında bu alanda tesis edilen diyalogun ve karşılıklı anlayışın sürdürülmesi en önemli etkenlerden birisi olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alexander, Robin. "Die Getriebenen: Merkel und die Flüchtlingspolitik: Report aus dem Innern der Macht", Siedler, 2017.
- "Angela Merkel attacked over crying refugee girl", *BBC*, 17.7.2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33555619>; Erişim: 3.10.2019
- Aust, Stefan, Claus Christian Malzahn ve Thomas Vitzthum. "Es sind zu viele", *Welt*, 11.10.2015, <https://www.welt.de/politik/deutschland/article147449994/Es-sind-zu-viele.html>; Erişim: 22.8.2019
- "BM Mülteciler Yüksek Komiseri Grandi: Türkiye'nin mülteci politikası küresel çapta örnek model", *Anadolu Ajansı*, 16.2.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-multeciler-yuksekkomiseri-grandi-turkiyenin-multeci-politikasi-kuresel-capta-ornek-model/1065027>; Erişim: 12.11.2019
- "Could Europe's refugee crisis be the undoing of Angela Merkel?", *Washington Post*, 4.2.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/could-europes-refugee-crisis-be-the-undoing-of-angela-merkel/2016/02/03/182cc0d2-c9bd-11e5-b9ab-26591104bb19_story.html; Erişim: 7.11.2019
- Council of the European Union. "Council Decision establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece", *Consilium*, 22.9.2015
- Council of the European Union. "Resolution of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on relocating from Greece and Italy 40 000 persons in clear need of international protection", *Consilium*, 14.9.2015

- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Attığımız adımlar Sevr’in ters köşe edilmesidir”, *Anadolu Ajansı*, 18.12.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-attigimiz-adimlar-sevrin-ters-kose-edilmesidir/1677113>; Erişim: 19.12.2019
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Mülteci meselesi birkaç ülkenin çabasıyla önlenemez”, 17.12.2019, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-multeci-meselesi-birkac-ulkenin-cabasiyla-onlenemez/1675928>; Erişim: 19.12.2019
- “Deutschland blockiert Ausweitung der Zollunion mit Türkei”, *Die Zeit*, 29.8.2017, https://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/brennpunkte_nt/article168101995/Deutschland-blockiert-Ausweitung-der-Zollunion-mit-Tuerkei.html; Erişim: 30.11.2019
- “Deutschland setzt Dublin-Verfahren für Syrer aus”, *Deutsche Welle*, 25.8.2019, <https://www.dw.com/de/deutschland-setzt-dublin-verfahren-f%C3%BCr-syrer-aus/a-18671298>; Erişim: 29.8.2019
- Die Bundeskanzlerin. “Bundesregierung legt Gesamtkonzept vor”, 7.9.2015, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bundesregierung-legt-gesamtkonzept-vor-419712>; Erişim: 6.8.2019
- Die Bundeskanzlerin. “Merkel würdigt Schweizer Flüchtlingspolitik”, 3.9.2015, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/merkel-wuerdigt-schweizer-fluechtlingspolitik-604834>; Erişim: 7.8.2019
- Die Bundeskanzlerin. “Pressekonzferenz von Bundeskanzlerin Merkel und dem kroatischen Ministerpräsidenten Andrej Plenković”, 20.11.2019, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/pressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-und-dem-kroatischen-ministerpraesidenten-andrej-plenkovi%C4%87-1694886>; Erişim: 22.11.2019
- Die Bundeskanzlerin. “Rede von Bundeskanzlerin Merkel am 7. Oktober 2015 vor dem Europäischen Parlament”, 7.10.2015, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-am-7-oktober-2015-vor-dem-europaeischen-parlament-475792>; Erişim: 16.10.2019
- Die Bundeskanzlerin. “Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel”, 18.6.2019, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/regierungserklaerung-von-bundeskanzlerin-merkel-798908>; Erişim: 29.8.2019
- Die Bundeskanzlerin. “Wir brauchen eine faire Lastenverteilung”, 11.9.2015, <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/-wir-brauchen-eine-faire-lastenverteilung--419726>; Erişim: 4.8.2019
- Die Bundesregierung. “Sommerpressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel”, 31.8.2019, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pressekonferenzen/sommerpressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-848300>; Erişim: 9.10.2019
- Erdoğan, Murat. “Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler”, *Konrad Adenauer Stiftung*, 2019.
- Faiola, Anthony. “Could Europe’s refugee crisis be the undoing of Angela Merkel?”, *Washington Post*, 4.2.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/could-europes-refugee-crisis-be-the-undoing-of-angela-merkel/2016/02/03/182cc0d2-c9bd-11e5-b9ab-26591104bb19_story.html; Erişim: 14.8.2019
- “Geçici Koruma Yönetmeliği”. *T.C. Resmi Gazete*, Bakanlar Kurulu Kararı No: 2014/6883, 13.10.2014
- “German cities lack accommodation for refugees”, *Deutsche Welle*, 14.8.2014, <https://www.dw.com/en/german-cities-lack-accommodation-for-refugees/a-17853227>; Erişim: 7.10.2019

- “Germany to resume sending migrants back to Greece”, *BBC*, 7.8.2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-40850938>; Erişim: 20.10.2019
- “Global attitudes towards refugees”, *Ipsos*, 2019, Version:1, <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2019-06/World-Refugee-Day-2019-Ipsos.pdf>; Erişim: 6.11.2019
- “Global Humanitarian Assistance Report 2019”, *Development Initiatives*, 2019.
- Grierson, Jamie ve Kate Connolly. “Merkel to back stricter rules for migrants after Cologne attacks”, *The Guardian*, 9.1.2016, <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/09/cologne-attacks-merkel-mulls-faster-deportation-for-migrant-criminals>; Erişim: 2.9.2019
- Hoffmann, Isabell. “Europe’s Reluctant Leader”, *Newpolitik*, 1.9.2016, <https://www.bfna.org/research/europes-reluctant-leader/>; Erişim: 1.10.2019
- “Hungary’s Orban tells Germany: ‘You wanted the migrants, we didn’t’”, *Deutsche Welle*, 1.8.2018, <https://www.dw.com/en/hungarys-orban-tells-germany-you-wanted-the-migrants-we-didnt/a-42065012>; Erişim: 14.10.2019
- “Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri”, Cilt 10 (11.1.1999-), *Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları*, Hazırlayanlar: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, 2013.
- “In shift, Merkel backs end to EU-Turkey membership talks”, *Reuters*, 4.9.2017, <https://www.reuters.com/article/us-germany-turkey-merkel/in-shift-merkel-backs-end-to-eu-turkey-membership-talks-idUSKCN1BE15B>; Erişim: 26.11.2019
- Janning, Josef ve Almut Möller. “Leading From The Centre: Germany’s New Role in Europe”, *European Council on Foreign Relations*, 2016.
- Karnitschnig, Matthew. “How Merkel broke the EU”, *Politico*, 28.6.2018, <https://www.politico.eu/article/germany-broke-the-eu-migration-crisis-refugees/>; Erişim: 12.9.2019
- Khan, Shehab. “Refugees coming to Europe an ‘organised invasion’, says Czech President Milos Zeman”, *Independent*, 27.12.2015, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugees-coming-to-europe-an-organised-invasion-says-czech-president-a6787286.html>; Erişim: 14.10.2019
- “Kılıçdaroğlu: Suriyeliler artık ülkelerine dönmeli”, *Sputnik Türkiye*, 30.5.2018, <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201805301033653670-kemal-kilicdaroglu-suriyeliler-ulkelerine-donmeli/>; Erişim: 2.10.2019
- Leonid, Bershidsky. “Merkel Should Win the Nobel Peace Prize”, *Bloomberg*, 6.10.2015, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2015-10-06/angela-merkel-should-win-the-nobel-peace-prize>; Erişim: 2.9.2019
- McGregor, Jena. “What business leaders are doing about the refugee crisis”, *Washington Post*, 8.9.2015, <https://www.washingtonpost.com/news/on-leadership/wp/2015/09/08/what-business-leaders-are-doing-about-the-refugee-crisis/>; Erişim: 13.9.2019
- “Merkel and the refugees: How German leader emerged from a political abyss”, *Reuters*, 10.9.2017, <https://www.reuters.com/article/us-germany-election-refugees/merkel-and-the-refugees-how-german-leader-emerged-from-a-political-abyss-idUSKCN1BL09K>; Erişim: 19.10.2019
- “Merkel pledges to Turkey’s Erdogan sped-up refugee aid”, *Anadolu Agency*, 30.11.2017, <https://www.aa.com.tr/en/europe/-merkel-pledges-to-turkeys-erdogan-sped-up-refugee-aid/986558>; Erişim: 26.10.2019

- "Merkel's approval ratings improve", *Deutsche Welle*, 1.3.2016, <https://www.dw.com/en/merkels-approval-ratings-improve/a-19083943>; Erişim: 24.10.2019
- "Merkel under pressure as public outrage over Cologne attacks grows", *Financial Times*, 10.1.2016, <https://www.ft.com/content/e57d527e-b796-11e5-bf7e-8a339b6f2164>; Erişim: 10.11.2019
- "MHP Lideri Bahçeli'den İdlib açıklaması", *NTV*, 8.9.2019, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/mhp-lideri-bahceliden-idlib-aciklamasi,tgov9PG6UU03-U00og-7Ag>; Erişim: 10.10.2019
- "Migrants carry 'parasites and protozoa,' warns Polish opposition leader", *Politico*, 14.9.2015, <https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/>; Erişim: 7.9.2019
- "Migrants crisis: Slovakia 'will only accept Christians", *BBC*, 19.8.2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33986738>; Erişim: 22.10.2019
- "Mülteci karşıtı propaganda ve aşırı sağ", *Aljazeera Türk*, 20.9.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/multeci-karsiti-propaganda-ve-asiri-sag>; Erişim: 22.10.2019
- "Orban kritisert Merkels moralischen Imperialismus", *Deutsche Welle*, 23.9.2019, <https://www.dw.com/en/hungarys-orban-criticizes-merkels-moral-imperialism/a-18736240>; Erişim: 12.11.2019
- Özkan, Mehmet. "Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası", *SETA Yayınları*, No:40, 2014.
- "Poland's Kaczynski blames Merkel for EU's migration issues", *Reuters*, 15.5.2017, <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-poland/polands-kaczynski-blames-merkel-for-eu-migration-issues-idUSKCN18G0RC>; Erişim: 14.10.2019
- "Slovak PM Fico: migrant quotas will not happen on my watch", *Reuters*, 22.9.2015, <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-slovakia/slovak-pm-fico-migrant-quotas-will-not-happen-on-my-watch-idUSKCNORM24920150922>; Erişim: 25.10.2019
- "The iron Frau: Angela Merkel", *Independent*, 12.4.2010, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-iron-frau-angela-merkel-1941814.html>; Erişim: 14.10.2019
- Traynor, Ian. "Germany presses for quota system for EU migrant distribution", *The Guardian*, 29.4.2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/29/germany-quota-system-eu-migrant-distribution>; Erişim: 3.10.2019
- Turhan, Ebru. "The Implications of the Refugee Crisis For Turkish German Relations: An Analysis of the Critical Ebbs and Flows in the Bilateral Dialogue", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 49, 2018.
- Tümeğ, Derya. "Türk Halkının Suriyeli Sığınmacı / Mülteci Algısı: Mevcut Durum, Saha Çalışması ve Politika Önerileri", *Türksam*, Nisan 2018.
- Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği "Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK - UNHCR)", 29.1.2019, <http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353727>; Erişim: 23.11.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Almanya Federal Cumhuriyeti Şansölyesi Merkel Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde", 2.2.2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/70888/almanya-federal-cumhuriyeti-sansolyesi-merkel-cumhurbaskanligi-kulliyesinde>; Erişim: 4.8.2019

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Birleşmiş Milletler Bize Çağrıda Bulunmak Yerine, Suriye'de Etnik Temizlik Faaliyetlerinin Önüne Geçmeli", 11.2.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38793/birlesmis-milletler-bize-cagrida-bulunmak-yerine-suriyede-etnik-temizlik-faaliyetlerinin-onune-gecmeli>; Erişim: 18.9.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Birleşmiş Milletler 74. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma", 24.9.2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/109804/birlesmis-milletler-74-genel-kurulu-nda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 1.11.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Bize Demokrasi ve İnsan Hakları Dersi Vermeye Kalkanlar, Önce Kendi Ayıplarını Örtsünler", 4.4.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/41406/bize-demokrasi-ve-insan-haklari-dersi-vermeye-kalkanlar-once-kendi-ayiplarini-ortsunler>; Erişim: 3.10.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Dünyanın neresinde bir mazlum, mağdur, hakkı ve hukuku ihlal edilen insan varsa tüm gücümüzle onların yanındayız", 10.12.2019, <https://tccb.gov.tr/haberler/410/113875/-dunyanin-neresinde-bir-mazlum-magdur-hakki-ve-hukuku-ihlal-edilen-insan- varsa-tum-gucumuzle-onlari-yanindayiz->; Erişim: 14.12.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Dünya Mülteciler Günü Mesajı", 20.6.2016, <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/94588/dunya-multeciler-gunu-mesaji>; Erişim: 12.9.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Güvenli bölge arayışları beklentilerimizi karşılıyor", 14.9.2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/109620/-guvenli-bolge-anlayisi-beklentilerimizi-karsilamiyor->; Erişim: 20.11.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "İslam Ülkeleri Olarak Birlik Olursak, Bölgemizdeki Sorunları Başka Hiçbir Güce İhtiyaç Duymadan Kendimiz Çözeriz", 2.11.2016, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/58846/islam-ulkeleri-olarak-birlik-olursak-bolgemizdeki-sorunlari-baska-hicbir-guce- ihtiyac-duymadan-kendimiz-cozeriz>; Erişim: 15.10.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Küresel Mülteci Forumu'nda Yaptıkları Konuşma", 17.12.2019, <https://tccb.gov.tr/konusmalar/353/113993/kuresel-multeci-forumu-nda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 19.12.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Mevlid-İ Nebi Haftası Açılış Programında Yaptıkları Konuşma", 8.11.2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/112499/mevlid-i-nebi-haftasi-acilis-programinda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 27.11.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Sahip Olduğumuz Askeri Gücü Hoyratça Kullanmaya Kalksak Bu Operasyon Birkaç Günlük İştir", 26.1.2018, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/89223/sahip-oldugumuz-asker-gucu-hoyratca-kullanmaya-kalksak-bu-operasyon-birkac-gunluk-istir>; Erişim: 8.9.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Suriye'deki gerçek işgalcilere ses edemeyenlerin, Türkiye'nin meşru haklarını korumasına karşı çıkması bir teslimiyet ifadesidir", 10.10.2019, <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/111033/-suriye-deki-gercek- isgalcilere-ses-edemeyenlerin-turkiye-nin-mesru-haklarini-korumasina-karsi-cikmasi-bir- teslimiyet-ifadesidir->; Erişim: 29.10.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24'üncü Dönem 5'inci Yasama Yılı Açılışında Yaptıkları Konuşma", 1.10.2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2941/turkiye-buyuk-millet-meclisinin-24uncu-donem-5inci-yasama-yili-acilisinda-yaptiklari-konusma>; Erişim: 25.8.2019

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Suriye konusunda ülkemiz, son 8 senede insanlık adına elini taşın altına fazlasıyla koymuştur", 20.2.2019, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-suriye-konusunda-ulkemiz-elini-tasin-altina-koymustur>; Erişim: 29.9.2019
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa; Erişim: 7.11.2019
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdare Genel Müdürlüğü. "Geçici Koruma", 12.12.2019, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>; Erişim: 17.12.2019
- "Unsere Möglichkeiten sind endlich", *Zeit Online*, 27.9.2015, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-09/joachim-gauck-rede-fluechtlinge-aufnahme-begrenzt>; Erişim: 2.11.2019
- Vick, Karl ve Simon Shuster. "Person of the Year: Chancellor of the Free World", *TIME*, 2015, <https://time.com/time-person-of-the-year-2015-angela-merkel/>; Erişim: 13.8.2019
- Vohra, Anchal. "Europe Doesn't Even Agree on Assad Anymore", *Foreign Policy*, 8.3.2019, <https://foreignpolicy.com/2019/03/08/europe-doesnt-even-agree-on-assad-anymore/>; Erişim: 10.12.2019